

könyv
könyvtár
könyvtáros

1995
május

Lu

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1995. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

Maurer Péter – Vajda Kornél: Bemutatkozik a KMK új igazgatója. Beszélgetés Csabay Károllyal	3
A Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakmai Kollégiumának 1994-es tevékenységéről	10
Az MKE Könyvtárostánárok Szervezetének állásfoglalása a NAT könyvtár-informatikai követelményrendszeréről	13
Felhívás	16

Műhelykérdések

Bényei Miklós: Helytörténet, iskolatörténet, iskolai könyvtártörténet	18
Vajda Kornél: A helyismereti tevékenységről – egy alapmű kapcsán	23

Extra Hungariam

Kovács Mária: Német könyvtárak – magyar szemmel	26
Berente Terézia – Mikulás Gábor: Norvég főiskolai könyvtárakban	30

Könyv és Nevelés

Hubert Ildikó: A hangos olvasás szükségességéről	40
Lábady Krisztina: A felolvasás jelentősége a gyermek nyelvi fejlődésében	44

<i>Holmi</i>	52
--------------------	----

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	56
---	----

Lapunk e számában Bereznyi István grafikai szerepelnek

From the contents

Introducing the new director of the Centre for Library and Information Science, Károly Csabay (3);

On the activities of the Library Section of the National Cultural Fund in 1994 (10);

Miklós Béneyi: Local history, school history, history of school libraries (18);

Kornél Vajda: On the open questions in local history librarianship (23).

Cikkeink szerzői

Béneyi Miklós, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár főmunkatársa; *Berente Terézia*, a KTFK munkatársa; *Hubert Ildikó*, főiskolai docens; *Kovács Mária*, főiskolai docens; *Lábady Krisztina*, az ELTE BTK Központi Könyvtára munkatársa; *Maurer Péter*, az OMK osztályvezetője; *Mikulás Gábor*, a KTFK munkatársa; *Vajda Kornél*, a 3K szerkesztője

Szerkesztőbizottság:

Maurer Péter elnök

Domsa Károlyné, Poprády Géza, Tóthné Környei Márta

Szerkeszti:

Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 95.136

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

Bemutatkozik a KMK új igazgatója

Beszélgetés Csabay Károllyal

Megszületett a döntés: sikeresnek bizonyult a pályázatod, ragyogóan vetted az akadályokat, Te lettél a KMK új igazgatója. Gratulálunk. Annál is inkább, mert nagyon kedvünkre való az a mottó, amellyel pályázatodat indítottad: „A könyvtár több, mint négyezer éve része az emberi kultúrának. A könyvtártudomány oly régi, mint az orvostudomány vagy a csillagászat. A tudományosság e területek alap kutatásait drága laboratóriumokban és obszervatóriumokban műveli. Méltányos tehát a törekvés, mely a könyvtártudomány alap kutatását folytatni hivatott intézményt akadémiai kutatóintézet rangjára emelni kívánja”. Első kérdésünk tulajdonképpen kérdés: szólj légszíves néhány szót magadról, eddigi szakmai utadról!

– 1958-ban születtem Budapesten, 1976-ban érettségiztem a Budapesti Piarista Gimnáziumban. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán a Programozó és Programtervező Matematikus Szakon 1980-ban főiskolai oklevelet szereztem, majd 1982-ben egyetemi diplomát. 1988 és 1990 között négyfél éves posztgraduális képzés keretében szakinformatikus szakképesítést szereztem.

Mindig érdekklődtem a számítógépek nemnumerikus alkalmazásai iránt. Vonzottak a mesterséges intelligenciával valamint a szöveges információ feldolgozásával kapcsolatos kérdések. Ez az érdeklődés nagyon hamar a könyvtári alkalmazások irányába terelt. Első szakdolgozatomat teauruszok karbantartása témából írtam.

Dolgoztam az OMIKK-nál. Az országban akkor szinte egyedülálló hardver-szoftver együttessé, egy Wang Office System 130A rendszert volt módom megismerni. OMIKK-ban töltött négy évem során részt vehettem az OMIKK nyomdai szöveg-előkészítő rendszerével kapcsolatos munkákban. A rendszert az OMIKK a legutóbbi időig használta. Második szakdolgozatomat a Wang OIS saját makrónyelvén írtam, a program a KWIC-index tördelési feladatait látta el.

1986. március elsejétől az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban dolgozom. Az itt töltött kilenc év már-már könyvtárossá tett. Már 1986-ban megalakult a könyvtár számítástechnikai feladatait ellátni hivatott szervezeti egység, és ennek azóta vezetője vagyok.

Egészen kiváló kollégáktól tanulhattam, Horváth Tibortól, Környei Mártától avagy – hadd említsem – édesapámtól. Velük, csakúgy, mint a név szerint nem említettekkel nagy lelkesedéssel foghattunk neki a munkának. Könyvtáros kol-

légáim mindenben a legnagyobb segítségemre voltak. Elsősorban nekik köszönhető, hogy ma elmondhatom, az OPKM az ország egyik legfejlettebb könyvtára lett: a feldolgozó munka számítógép-hálózaton folyik, az olvasói térben terminálok állnak rendelkezésre, a világ egyik legkorszerűbb indexelőrendszerét, a PRECIS-t alkalmazzuk, bibliográfiánkat automatikus szerkesztő és tördelő állítja elő, katalóguscéduláink nagyon szépek; s mindezt egyetlen vásárolt szoftver nélkül, kizárólag belső fejlesztés eredményeképpen. Minden fokozatot bejártunk: Commodore 64-esekkel indultunk, off-line PC-kkel folytattuk, ma már hihetetlenül alacsony technológiai színvonalon valósítottunk meg igényes programokat (például PRECIS tördelő C 64-esen).

Módom volt négyfél éves posztgraduális képzésben részt vennem. Ennek lezárásaképpen 1991. január 3-án *cum laude* minősítéssel tettem szigorlatot, majd 1994. január 3-án benyújtottam *Holdudvaros keresés* című doktori értekezésemet az ELTE TTK-n. A disszertáció lényege rövidebb formában megjelent a Tudományos Műszaki Tájékoztató 1993/2-es számában „*Ott, ott a part!*” címmel.

Rangos felkérésnek érzem, hogy az ELTE BTK Elméleti Nyelvészet szakán formális nyelvek elmélete és automataelmélet tantárgyakat adhatok elő nappali tagozatos elméleti nyelvész hallgatóknak.

Középfokú állami nyelvvizsgám van német nyelvből; a szakmában mindent megértek, tárgyalóképes vagyok angol nyelven is.

Nős vagyok, négy gyerekem van.

– *Kitűnő helyed lehetett az OPKM-ben. Sikeres is voltál. Mi indított arra, hogy megpályázd a KMK igazgatói posztját?*

– Röviden válaszolok. Azt nyilván gondoljátok, hogy estéimet nem a Közlöny olvasásával töltöttem. A pályázati lehetőségre úgy hívták fel a figyelmemet. Van bennem némi ambíció. Úgy éreztem, hogy olyan lehetőség kínálkozik, amelynek vállalása egybevág azzal, ami addig is hajtott, motivált. Szépnek tűnt a kihívás. De akár hivatásnak is tekinthettem, hiszen a szakirodalomból tudható volt, valami olyan váltásra van szükség a KMK-ban, amelyet mintha nekem találtak volna ki. Azt a típusú munkát kell elvégezni, amit magam is elképzeltem a magam számára. Megérett az idő arra, hogy a KMK, úgy is mint könyvtártudományi, úgy is mint *módszertani* intézmény, az alap kutatások felé forduljon, tevékenységében az alap kutatási jelleg váljék nyomatékosabbá. Ez nekem, mint számítástechnikusnak, mint a számítástechnikai alkalmazásokhoz kötődő kérdésekkel foglalkozónak igazán testhezálló feladat. Az OPKM-ben sokat kaptam, a lehetőségekkel – úgy hiszem – jól gazdálkodtam. Van bizonyos befejezettség-érzésem. Arra gondoltam, ha kínálkozik továbblépési lehetőség, megragadom. Nos, kínálkozott ilyen lehetőség.

– *Mennyire ismerted a KMK-t?*

– Természetesen nem belülről, de azt hiszem jól ismertem. Kutatásaim, szakirodalmi ténykedésem kapcsán eleve megkerülhetetlen volt számomra. De – immáron két éve – oktatóként is résztvettem a KMK munkájában. Szorossá vált a kapcsolatom vele. Félig-meddig szinte otthonosan érzem ott magam. Harminchét éves vagyok, azt hiszem van annyi időm, hogy valami kész munkát végezzek ott, valamit letehessek az asztalra.

– *Eddig, persze bizonyos elméleti háttérrel, de mégiscsak gyakorlati munkát végeztél. Gyakorlati feladataid voltak, ezeket megoldottad. Nyilván ezek adták a siker-*

élményeket is. Most eminenter elméleti és az eddigőtől eltérően menedzseri munka vár rád. Mik az elképzeléseid? Mi a programod?

– Megvalósítani kívánt elgondolásaim az alábbi alapelveken nyugszanak:

1. Az OSZK-KMK kutatóintézet; ebből következően elméletileg megalapozott módszerekkel lefolytatott kutatásainak eredményeit *kutatási jelentések* formájában időről időre leteszi az egyetemes magyar könyvtárügy asztalára. A KMK kutatási jelentéseinek publikusnak kell lenniük, meg kívánom találni azt az alkalmas csatornát, melyen keresztül a szakma megkerülhetetlenül hozzáfér jelentéseinkhez, és általuk folyamatosan kontrollálhatja munkánkat.

2. Az OSZK-KMK az OSZK része. Munkáját nem „elméletieskedve” folytatja, hanem rendelkezésére áll az ország legnagyobb gyűjteménye, mely a kutatás elsődleges bázisa, a kutató számára a folyamatos szembesülés kényszere és kézenfekvő lehetősége.

3. Korunk könyvtárai *információs központok*. A szóbanforgó információ a lehetséges hordozók széles skáláján jelenik meg, kitüntetett szerephez jutnak e tekintetben a számítástechnikai adathordozók. A menedzselni kívánt információ ugyanakkor áru. Joggal várja el tehát a szakma a KMK-tól, hogy kutatásai középpontjában informatikai, információelméleti, számítástudományi alapkérdésekkel foglalkozzék, ne hagyja érintetlenül ugyanakkor a szervezéseméleti, a menedzsment tárgykörébe eső és a gazdasági jellegű problémákat sem. Ebben a vonatkozásban a KMK koordinációs és információs feladatait naprakész szolgálat formájában kell, hogy ellássa.

4. Az OSZK-KMK *oktatóbázis*. Mindent el fogok követni, hogy a szakképzési törvény adta lehetőségeket kihasználva a KMK-ban folyó oktatás olyan magas szinten maradjon illetve oda emelkedjék, hogy az itt szerzett végzettség rang legyen a szakmában, hogy a könyvtárvezetők fontosnak lássák munkatársaikat az általunk kínált szaktanfolyamokra elküldeni, esetleg tekintet nélkül arra, hogy a közalkalmazotti besorolás változik-e elvégzése révén avagy sem.

5. Az OSZK-KMK *sakkönyvtár*. Egy most hivatalba lépő vezetőnek más feladata nem lehet, mint a rendkívül értékes gyűjtemény illetve a sakkönyvtár által nyújtott szolgáltatások magas színvonalának megőrzése, további számítástechnikai támogatás biztosítása illetve annak kiterjesztése.

6. Megkerülhetetlen feladat a közeli jövőben az *egyetemes tárgyszójegyzék* létrehozása. Ha a munka elméleti, koordinációs és számítástechnikai részterületei a KMK kompetenciájába tartoznak is, teljes egészének elvégzése országos központi erőforrás biztosítása nélkül elképzelhetetlen. Azon leszek, hogy minden szakmai fórum támogatását megszerzzem.

Ezen alapelvekből kiindulva törekedni fogok arra, hogy

– a számítástechnika valamint a természetes nyelvekkel kapcsolatos alkalmazások terén szerzett ismereteimet ötvözve a könyvtárban eltöltött tizenhárom éves gyakorlat tapasztalatával a könyvtártudományi kutatás legmodernebb irányvonalának szolgálatába állítsam;

– a KMK koordinációs és összehangoló tevékenysége amellelt, hogy *hot line* jelleggel is működik, ne csupán a konkrét kérdésekre adandó válaszokból álljon, hanem felmérésekre támaszkodva, tervszerűen is folyjék;

– munkatervbe be nem iktatott kutatásai, dokumentumai, információszolgáltatásai megrendelhetők legyenek;

SAU HABINA

– az olvasásszociológia mellett a KMK kutatásai terjedjenek ki a könyvtárhasználat egészére, mint megfigyelt területre, ideértve minden szolgáltatás, eszköz, kiegészítő berendezés igénybevételét a könyvtár használata során úgy az olvasók, tehát a hagyományos könyvtárhasználók, mint a könyvtár munkatársainak vonatkozásában;

– az Új Könyvek a legkorszerűbb adathordozókon (mágneses hordozók, CD, távoli hálózat) jelenjék meg a piacon;

– megfelelően megválasztott ízléses reklám révén növekedjék a KMK ismertsége és elismertsége, úgy a szakma, mint szakkönyvtára közvetítésével akár a legszélesebb közönség előtt is.

Természetesen e pontok még hosszan folytathatók lennének. Olyanokkal, amelyek kiegészítéseket, pontosításokat, további problémákat tartalmaznának, vagy ilyenekre utalnának. Csak utalásszerűen említenék belőlük néhányat: ki kell dolgozni a könyvtári információ árrendszerét, ennek biztosítani a jogi kereteit; „történelmi megbékélésre” lenne szükség a szoftveres szakmával, méghozzá kölcsönösségi alapon (a könyvtárak legalizálják a szoftvereiket, a szoftvergyártók és -forgalmazók pedig tulajdonjoggal és garanciákkal együtt adják el a termékeiket stb.); szükség lenne annak elfogadására, hogy „a továbbképzés ténye nem kritériuma az alapképzésnek”, a képzés kövesse a Csurgay-bizottság által leírtak szerinti fejlesztést. És persze még mindig idekiváncozik egy stb.

– *Imponáló lista, ráadásul némelyik pontja egész sereg további ténykedést involvál.*

– Természetesen. Vannak szociológiai, pszichológiai, társadalomtudományi fegyverzettel megoldandó feladatok is bőséggel. Meg kell kísérlni úgy vizsgálni a könyvtárakat, mint speciális mikrokörnyezeteket. Egyszerű példákat mondanék: van-e kedvük egy adott helység kiskönyvtárában a szerelmeseknek arra, hogy a könyvtárban randevúzzanak? Milyen a könyvtár vonzereje egy kisvárosban? Sugall-e a könyvtár valamilyen életformát? Mennyire és kiknek nyújt ott-hont? Az ilyen és hasonló kérdésekre is választ kell találni.

De visszatérve egy korábbi kérdésekre, még elmondanám, hogy nem hiszem,

hogy akkora lenne a különbség, akkora a szakadék az eddig végzett és az ezentúl végzendő munkám között. Vannak a KMK-nak olyan tevékenységei, ágai, amelyek szinte percre készen ellenőrizhetők. Ilyen az oktatás is. Az órákat meg kell tartani. Az is ellenőrizhető, hogyan tartják meg őket. Én be fogok ülni a különböző órákra. Eddig is módomban volt arra, hogy a munkák menetét ellenőrizzem, ezentúl is lesz. Egyszerűen megpróbálom rajta tartani a szememet a különböző munkákon, munkavégzéseken. Havonta, negyedévente, félévente – munkája válogatja – be lehet számoltatni egy-egy terület felelősét. Ki lehet, és persze ki kell alakítani a visszacsatolás, a korrekció lehetőségét. Azt hiszem meg fogom tudni csinálni. Úgy fogom érezni magam, mint aki az asztal egyik oldaláról átül a másikkra. Talán átlátok a trükkökön is. Nem hiszem, hogy lukat fog valaki beszélni a hasamba.

– *És hogyan vélekedsz a könyvtári terület olyan hatalmas, részint teljességgel hagyományos, részint egyre forradalmasodó területeiről, mint például a gyűjteményfejlesztés, az állományok problematikája, a selejtezés, az olvasószolgálat, a klaszrikus értelemben vett módszertani munka stb. Ezek hogyan illeszthetők bele KMK-képedbe?*

– Komolyan, alázattal szeretnék tanulni ezeken a területeken azoktól, akik már eredményeket értek el. Korántsem képelem, hogy mindent ismerek. Sőt. Ezt a spektrumot nekem tanulnom kell, és tanulni is fogom. Erre kértem és kérek is időt, remélem a szakma ezt megadja nekem. A módszertan kapcsán azonban vannak olyan feladatok – vagy inkább elvárások –, amelyeket a KMK nem kíván vállalni.

Ha például valaki személyzeti, anyagi, fenntartási problémáival keres meg, annak, természetesen az emberi-kollegiális gesztuson túl, csak azt mondhatom, hogy forduljon a polgármesteréhez, a fenntartójához.

– *Nem félsz, hogy ezt sokan, kivált a végeken, nehezményezni fogják? Cserbenhagyásnak érzik majd?*

– Nem. Nem, mivel nem ez a KMK feladata. Az én KMK modellem szerint adott a könyvtárügy nagy asztala, és a KMK erre az asztalra teszi le kutatási eredményeit, rekordjait, publikációit, anyagait. A könyvtárak ebből a kínálatból azt veszik el, amire szükségük van. A kezdeményezés, a megkeresés is egy kicsit rájuk hárul. Azt viszont szeretném hangsúlyozni, hogy mindenféle kutatómunkának a konkrét mérések, adatok alapján kell elkészülnie. Ezeket a méréseket (idézójelben érte a szót) nem úgy kell végezni, hogy kiküldünk különböző kérdőíveket, azután várjuk, hogy a könyvtárak válaszoljanak, ráadásul a végén elégedetlenkedünk, hogy az ilyen-olyan könyvtáraknak csak a fele küldte vissza az űrlapokat. Erről szó sem lehet. Én azt szeretném, ha a munkatársaim odamenének a gyűjteményekbe, a munkahelyekre, a könyvtárakba. Jelen lennének ott és az adott hely tényadatait vennék fel. Attól nagyon óvnék, hogy bármely munkatársam az íróasztalnál „konstruáljon” eredményeket.

– *Talán viccesnek hangzik, de hogyan képzeled el az első napjaidat a KMK-ban? Mit fogsz csinálni?*

– Olvasni fogok. Rengeteget fogok olvasni. Meg kell ismerkednem a legkülönbözőbb anyagokkal, tervekkel, beszámolókkal, jelentésekkel, munkaköri leírásokkal stb. Meg kell ismerkednem az üzemmenettel, a munkatársaim nevével, feladataival, azzal a nyelvvel, kommunikációs móddal, ami a KMK-ban kialakult.

– Milyennek képzeled, tervezed a KMK „külszervezetait”? Viszonyát az anyainstéményhez, az OSZK-hoz, a külföldi partnerintéményekhez, a társadalmi szervezetekhez, MKE-hez, KIK-hez?

– A KMK az OSZK része, ez természetes. A mindenkori főigazgató irányítja a tevékenységét. Ha az OSZK létéből, működéséből feladatok adódnak a KMK számára, akkor mi sem természetesebb, mint hogy a KMK e munkákat elvégzi, a feladatokat fogadja. Ez nem okozhat problémát, ez éves munkatervi szinten is ki kell, hogy rajzolódjon. A főigazgató egyszerűen közli, hogy mit óhajt. Hogy ott vagyunk a Várban, hogy ott vannak a gyűjtemények, a katalógusok, a számítástechnikai architektúra, az adatbázisok, és hogy ott vannak a kollégák, akik mindezeket működtetik, az nyilván igen jó a kapcsolatok erősítésére, azok gördülékennyé tételére. Úgy gondolom, hogy az OSZK és a KMK viszonyát ezen túlmenően nincs értelme értelmezni. Bízom benne, hogy az előnyök kölcsönösek lesznek, nemcsak a KMK, az OSZK is profitálni fog abból, hogy a ránk háruló feladatokat ellátjuk.

Ami a külföldi partnereket illeti, ez az a terület, ahol talán legnagyobb a lemaradásom. Mindenesetre fel kell térképeznem, hogyan is állunk jelenleg a partnerintéményekkel, de azt is, mi lenne a kívánatos spektrum. Van hát pótolnivalóm. Igyekezni fogok.

A társadalmi szervezetekkel kapcsolatban valami hasonlót mondanék ahhoz, amit a fenntartókról állítottam. A KMK semmilyen szakmai köntösben sem kompetens e szervezetek ellenőrzésére, felügyeletére. Az egyesületi törvény állampolgári jogon biztosítja az alapjogokat, az egyesületek „felett” legfeljebb a cégbíróság állhat, na meg, mondjuk, az Alkotmánybíróság. Bármiféle szerepet vindikálni bennük, nem lenne épelméjű dolog. Semmilyen alá-fölérendeltségi viszonyról nem lehet hát szólni. Amennyiben a munkatársaim közül egyesek – magánemberként – szerepet, munkát vállalnak e szervezetekben, azt csak üdvözöl-

hetem. Az általuk megtermelt produktumok, pozitívumok, az ő személyes csatornáikon keresztül, nyilván hasznára lesznek a KMK-nak. De az ilyesmi nem kodifikálható, nem kérhető számon. Látens pluszt jelent. Olyan ez, mint a publikációk kérdése. Nagyon szeretném, ha a kollégák sokat publikálnának, de ez nem lehet munkatervi feladatuk. Nem lehet előírni, hogy ki-ki évente ennyi vagy annyi publikációt produkáljon. Hogy valaki hogyan boldogul a sajtó piacán, az az ő személyes dolga. Persze lesznek majd KMK-nyilatkozatok. Ezeket én fogom megtenni. De hogy valaki mit és mennyit publikál, milyen társadalmi-szakmai szervezetben működik, az nem igazgatói kérdés és ilyen értelemben nem tartozik rám.

– *Akadémiai szintű és jellegű kutatóintézetet szándékozol csinálni a KMK-ból. Te vajon milyen kutatóintézeti igazgató leszel? Magad is kutatni fogsz, vagy a máskéféle, reprezentáló-menedzseri igazgatóképp lebeg előtted?*

– Arról semmiképp sem szeretnék lemondani, hogy elkezdett munkáimat tőle alá hozzam. Azt is nagyon szeretném, ha aktívan részt vehetnék az intézet kutatásaiban. Bizonyos szerény eredményeket eddig is elértem. Azért is vélem azt, hogy módodom lesz kutatni, mivel nem atomkutató vagyok, akinek legalábbis egy ciklotronra van szüksége. Ha van egy 386-os gép az asztalomon, azzal én már elvagyok. Szerény anyagi lehetőségek birtokában is végezhető ez a fajta kutatómunka. Azt is szeretném, ha az általam kutatott területekre egyik-másik kollégám is rákapna. Egész kis team is kialakulhatna. Eddig sem loptam a napot, de a jelen helyzetben talán több lehetőségem lesz a részeredmények publikálására, „hol tartunk” típusú beszámolók készítésére. Persze a menedzser-szerepet nem háríthatom el magamtól. A reprezentációét azonban igen. A napi aprómunka lesz az én területem és a kutatás. Nem kívánnám abbahagyni az oktatást sem. A kutatás, oktatás, publikálás az életem, ezeket szeretem csinálni. Tehát itt-ott megjelenő, jegyzeteket író (pályáztam a felsőoktatási tankönyvek írására kiírt témában) ember szeretnék lenni, azt szeretném, ha a szakma ilyenként ismerne meg, nem pedig pezsgő és kaviár mellett.

– *Úgy tűnik, igencsak lesz munkád, elfoglaltságod. Melyik hobbidról kell majd lemondanod?*

– Az egyikről, a síelésről már le kellett mondanom. Két éve nem síeltem. Igaz, előtte is csak egy-két hét jutott belőle telente. A másik hobbimról azonban nem szívesen mondanék le. Semmiképp sem szeretnék szakbarbár lenni. A könyvtárügy végülis a humaniórák területe. Nyitott szeretnék maradni. Továbbra is, ha amatőr szinten is, de Rilkrét fordítani. *[No, no, éppen nem amatőr munkák azok, megoldavastuk őket!]*

– *Egy utolsó kérdés. Mikor szembesíthetünk terveiddel, célkitűzéseiddel? Mikor kérdezhetjük meg, hogy hogy sikerült? Hogy min kellett módosítani? Hogy mik a sikereid, a kudarcaid?*

– Aki volt katona, tudja, mit jelent az, hogy M-zárolt. Az én első M-zárolt évem a KMK-ban az 1996-os év lesz. Annak a terveit, programját már én határozom meg. Tehát a szembesítésre 1997 januárjában vállalkoznék. Persze addig a tükörbenézésig is lehetnek, adódhatnak megkérdezni vagy jelenteni valók, olyasmik, amikről érdemes lehet tudósítani.

– *Akkor találkozunk legkésőbb 1997 januárjában. Köszönjük a beszélgetést.*

Maurer Péter – Vajda Kornél

A Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakmai Kollégiumának 1994-es tevékenységéről

Elnök: dr. Ambrus Zoltán

Éves keret: 25 millió Ft

Beérkezett 223 db kérelem, ebből 2 egyedi elbírálással, 60 pedig a kiírt pályázat keretében kapott támogatást.

Összes támogatott kérelem: 62 db

1. Szakmai érvek hatására választotta külön a miniszter az eredetileg összevont könyvtári-levéltári kollégiumot, így a 7 tagú kollégium felállítása némi kesedelmet szenvedett. A kollégium megalakulásakor viszonylag kevés információ állt rendelkezésükre: még nem jelent meg a miniszteri végrehajtási rendelet, a szervezeti és működési szabályzat, nem ismerték a törvény szellemében fogant új támogatási stratégiát. Problémaként merült fel, hogy a terület indokolatlanul kicsi pénzkeretet kapott, s nem tudatosult, hogy ez a forrás nem a korábbi minisztériumi mecenatúra folytatása. Fennakadásokat tapasztaltak az Igazgatóság adminisztrációs tevékenységében is, jóllehet, ezek nem korlátozták a kollégium munkáját, mivel példaszerű együttműködést tapasztaltak a munkatársak részéről. A kollégiumban a szakma ismert képviselői kaptak helyet az egyes könyvtár típusok képviselőiben. Álláspontjuk szerint a szakma a jövőt tekintve fontos eszközhöz jutott a napjainkban előtérbe került könyvtári terület fejlesztéséhez.

2. A magyar könyvtárügyre napjainkban kettős nyomás nehezedik. Nyomást gyakorol egyrészt a modernizáció igénye, amely megköveteli a biztonságosan elérhető információt, másrészt a használói rétegek megnövekedése. Alapvető igény az egyidejűség, az információ útjának lerövidítése. Mindehhez jelenleg még nem jöttek létre sem a személyi, sem a technikai feltételek, holott a könyvtárügy – az oktatásügy után – a második legnagyobb és legszerteágazóbb kulturális intézményrendszer. Ilyen körülmények között a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szakmai kollégiumának is stratégiai célokat kell megfogalmaznia, amely célkitűzés a nemzeti dokumentumvagon minél hatékonyabb hasznosítására irányul. A kollégium pályázatait ennek szellemében a szakmai vélemények széles körére építve írta ki.

3. Pályázati felhívásokban a feladatok között szigorúan szelektálva döntöttek néhány kiemelt ügy mellett. Első pályázatuk meghívásos jellegű volt, s elsősorban elméleti, illetve a megnövekedett könyvtári feladatokból adódó metodikai problémák gyakorlati megoldására vállalkozott (könyvtári rendszerek szervezetszociológiai vizsgálata, könyvtári rendszereket bemutató tájékoztatás, a könyvtárpolitika és a könyvtárfinanszírozás helye, korszerű menedzsmenti eljárások, szakmai rendezvények).

Nyitott pályázatuk centrumában a könyvtári szolgáltatások kérdésköre állt: az

adatbázisfejlesztés, a vállalkozásokat előmozdító dokumentációs háttér kialakítása, a határon túli könyvtárosok képzése és továbbképzése.

Két témakörben (integrált könyvtári szoftver bevezetése, illetve olvasókatatói konferencia) az egyedi elbírálás lehetőségével éltek.

A meghívásos pályázatra 20 kérelem érkezett, 16 pályázó kapott 5 790 000 Ft támogatást. A nyilvános pályázatra 201 pályázó nyújtott be kérelmet, 44 pályázó kapott 15 810 000 Ft-ot. A két egyedi kérelmet közel 4 millió Ft-tal honorálták.

4. A kollégium döntési elvei: értelemszerűen azon projekteket támogatták kiemelten, melyek a könyvtárak széles körét érintik, akár vertikális, akár horizontális együttműködésben. Alapvető érdekként kezelték a központi szolgáltatások megerősítését. Miután a fejlesztések időigényesek, szükséges lenne a hosszútávú támogatás, az előzetes kötelezettség-vállalás – ezt a zsugorított pénzerettel azonban jelenleg csak részben tudták vállalni. Az elbírálás során vizsgálták a megvalósíthatóságot, az eddigi eredményeket, a technikai-személyi feltételeket, javaslatokat tettek pályázók együttműködésére. A pénzeszközöket igyekeztek koncentrálni.

5. Mivel támogatásaik többsége nem rövid távra szól, a tényleges értékelésre csak a későbbiekben kerülhet sor. Addig is figyelemmel kísérik a felhasználásokat. A teljesítések elhúzódszásában esetenként az is szerepet játszik, hogy a támogatottak megkésve kapták kézhez a programokhoz szükséges összegeket.

6. A kollégiummal szemben felfokozottak voltak az elvárások, elementáris erővel tört fel a pótlólagos források megszerzésének igénye. Így szükségképpen akadtak, akik vitatták döntéseiket. A kollégiumhoz eljutott szakmai testületi vélemények viszont kedvezőek, méltányolták döntéseik célzatosságát. A pályázati lehetőségeket és elvárásokat a jövőben szélesebb körben ismertetni szándékoznak.

7. A kollégium legfőbb tapasztalata: nem szabad illúziókat kelteni. A benyújtott pályázatok a könyvtári terület számos problémáját feltárták (fejlesztések összehangolatlansága, kétséges eredményű helyettesítő funkciók, a könyvtárközi

átjárások nehézkessége stb.). Mindennek a megoldása folyamatos finanszírozást kívánna, erre azonban a pályáztatás nem biztosít megoldást. Másik konklúziójuk: nagy szükség van a szakmai központok koordinatív szerepének fejlesztésére.

8. A Bizottságtól a könyvtári terület fontosságának felismerését – és ennek megfelelő anyagi ellátását várják.

A kollégium neve	Altéma	Beérkezett Támogatott pályázatok (db)		Igényelt Megítélt támogatás (Ft)	
Könyvtári	Szervezetszociológiai vizsgálatok	2	2	2 000 000	800 000
	Könyvtárpolitika és finanszírozás	3	3	3 550 000	900 000
	Kiadványok	5	2	10 650 000	1 200 000
	Arculat és menedzsment módszerek	3	2	5 588 000	900 000
	Országos nemzetközi rendezvények	8	8	3 035 000	2 390 000
	Könyvtári adatbázis fejlesztése	96	10	109 501 035	7 110 000
	Helyismereti adatbázis fejlesztése	33	13	18 659 760	2 870 000
	Információs szolgáltatás	41	9	46 233 200	5 400 000
	Vállalkozási informatika	20	6	17 434 800	1 435 000
	Határon túliak képzése	12	7	11 592 680	1 995 000
Könyvtári	Összesen	223	62	228 244 475	25 000 000

Kollégium neve	Kedvezményezettek	Támogatott pályázat (db)	Összes megítélt támogatás (Ft)	Átlag (Ft)
Könyvtári	Felsőfokú intézmény	9	4 090 000	454 444
	Művelődési intézmény	43	17 960 000	417 674
	Egyéb költségvetési intézmény	3	700 000	233 333
	Egyesület (szövetsége)	5	850 000	170 000
	Érdekvédelmi szervek	2	1 400 000	700 000
Könyvtári	Összesen	62	25 000 000	403 226

Az MKE Könyvtárostánárok Szervezetének állásfoglalása a NAT könyvtár-informatikai követelményrendszeréről

A NAT könyvtár-informatikai műveltség-tartalmát, struktúráját és pedagógiai alapelveit tekintve összességében korszerű és előremutató. A követelményrendszer megjeleníti a könyvtárpedagógia eddig elért eredményeit és szintetizálja azt műveltséganyagába. Az informatika egészét átfogó fejlesztési követelményeket, elvárásokat az informatika, a számítástechnika és a könyvtár egyfajta szimbiózisában jeleníti meg. A hangsúlyt a könyvtári ismeretek megértésére, rendszerezésére, elmélyítésére, valamint alkalmazására teszi.

A követelményrendszer tartalmazza azokat az alapvető ismereteket, gyakorlati tevékenységeket és kialakítandó képességeket, amelyeket valamennyi iskolában tanítani kell. Kijelöli az elvárható minimális teljesítményt és a kívánatos fejlesztési követelményeket, amelyek egyúttal az egyes iskolaszakaszok végén az ellenőrzési és értékelési pontokat is jelent(het)ik. Biztosítja a tanulók számára a követelmények teljesítéséhez szükséges minimális időkeretet. A könyvtári informatikai követelményeket úgy határozza meg, hogy azok teljesítése az átlagos körülmények között dolgozó iskolák számára is remélhetőleg megvalósíthatók legyenek. A könyvtári informatikát a NAT összes műveltségterületét átfogó tantárgyközi témaként értelmezi. Az alapfok 4., 6. illetve az alsó középfok 8. és 10. évfolyamainak végére elvárható szintekben határozza meg az elsajátítandó jártasságokat, képességeket, önművelési, tanulási technikákat.

Az MKE Könyvtárostánárok Szervezete több fórumon megvitatta a NAT könyvtár-informatikai alapelveit és követelményrendszerét és alábbi módosítási javaslatokkal elfogadásra ajánlja.

Általános fejlesztési javaslatok

1. A könyvtári informatika követelményrendszere ismeretanyagának eredményes megvalósításához elengedhetetlenül fontos az iskolai könyvtár belső információs technikai (technológiai) megújítása, amely magába foglalja a differenciált szolgáltatást a különböző dokumentumokban (dokumentumokról) való tájékozódást és az információkhoz való gyors hozzájutást a megrendelő (társadalom, iskola) igényeihez igazodva.

2. Az iskolai könyvtárak zömének rendkívül leromlott az infrastrukturális (személyi-tárgyi-működési) állapota, feltételrendszere, s e tény komolyan veszélyezteteti – az egyébként is szerény – minimális követelmények megvalósítását is. Különösen fontos lenne az iskolai könyvtárak számítógépesítése, amely jelenleg az intézmény általános (tanulmányi, gazdasági stb.) számítógépesítési színvonalához képest is nagyon elmaradott.

3. Az iskolai könyvtáros megfelelő színvonalú felkészültsége az egyik fontos garancia a NAT könyvtári műveltséganyagának eredményes megvalósításához. Fontos azonban a más műveltségi területeken tevékenykedő (a jelenlegi fogalmak szerint az egyes „szaktagyakat tanító”) pedagógusok könyvtári informatikai, számítástechnikai ismerete is, hiszen a könyvtárostanár egyedül képtelen a feladatok ellátására, de nem is lehet egyedül az ő feladata. A NAT könyvtár-informatikai követelményeinek megvalósításához elengedhetetlenül szükséges a könyvtárosképzés és a tanárképzés (az utóbbinál elsősorban a könyvtárhasználatra nevelés, a könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása a főiskolán) módosítása. A képzési rendszert a NAT-hoz kell igazítani. Támogatni kell a másoddiplomás (posztgraduális) könyvtárosképzést.

4. Az eredményes megvalósítás egyik kulcskérdése – többek között – az, hogy a gyakorlatba hogyan lehet átültetni a követelményeket, ezért változtatásra van szükség a tanítás-tanulás gyakorlatában. Ennek egyik legfontosabb összetevője az iskolai forrásközpontokra épülő, az önálló ismeretszerzésre felkészítő, többkönyvű, (forrásalapú) tanítás, tanulás és az erre épülő pedagógiai módszertani kultúra kiművelése.

5. A NAT műveltséganyaga mellé készüljön egy hatékony – folyamatosan frissíthető, felújítható, éppen ezért számítógépen (is) hozzáférhető, terjeszthető – adatbázis (forrásanyag), amely az egyes műveltségi területekhez tartozó legfontosabb dokumentumok, ismerethordozók körét gyűjti össze. Szükséges továbbá ún. könyvtár-informatikai csomagterv kidolgozása is.

6. Az intézmények nagy része – ma még – felkészületlen a helyi könyvtár-informatikai tantervek igényes kimunkálására (jelentős részükben nincs könyvtári szakképesítéssel rendelkező könyvtárostanár). Ezért féltő, hogy az iskolák által szabadon felhasználható 50% nem a könyvtár-informatikai területen realizálódik, hanem más műveltségi területeken. Ezt – talán – az elkészítendő (nem elsősorban a központi szervek, hanem a gyakorló szakemberek) mintatervekkel, tanmenetekkel, a területet átfogó segédkönyvekkel, illetve ezek központi támogatásával lehet majd ellensúlyozni és a gyakorlati megvalósítást egyre inkább a követelményrendszer felé közelíteni.

7. A könyvtárhasználatra való felkészítés, az önálló tájékozódás, ismeretszerzés képességének kifejlesztése **alapvetően tantárgyközi nevelési feladat**. Ez azt jelenti, hogy mind a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek megtanítása, mind készséggé gyakoroltatása a könyvtárostanár és a szaktanárok közös ügye, közös felelőssége kell legyen.

Ezt az alapelvet elfogadva több műveltségterület/szakterület általános és részletes követelmények formájában megfogalmazta az információhordozók, a könyvtári tájékoztató eszközök speciális szaktagyi ismeretanyaga elsajátításának és rendszeres, gyakorlati használtatásának szükségességét.

Szükségesnek tartjuk, hogy e példát követve **valamennyi műveltségterület** adjon helyet általános és részletes követelményei között a szakterület speciális jellegéből adódó dokumentum- és könyvtárismereteknek, valamint a könyvtár-informatikai eszköztárra alapozott kutatómunka, forrásfeldolgozás rendszeres gyakorlati alkalmazásának. Úgy gondoljuk, hogy a részletes követelmények között minden szakterületen meg lehet (és kell) jelölni a könyv- és könyvtárhasználat, a dokumentum- (forrás-) ismeret és felhasználás feldolgozását, megtanítását leg-

inkább kívánó néhány tananyagrészt és az ezzel összefüggő fejlesztési feladatokat.

Szövegmódosítási javaslatok

– A műveltségterület megnevezésére a **könyvtári informatika** elnevezést javasoljuk a *könyvtár-médiatár* helyett.

– Kívánatos lenne, hogy az alapfokú képzési szakasz 1–4. évfolyam táblázatában (7. oldal) százalékosan is jelenjen meg a könyvtárhasználatra fordítható időkeret.

A NAT-ban több ponton kifejtett (21., 29–30. oldal) könyvtárhasználati követelményrendszer az informatika műveltségterületen belül összefüggően (a 8–10. évfolyam követelményeivel együtt), a **teljes képzési időre vonatkozóan** mutassa be a könyvtárhasználatra nevelés folyamatát.

Ennek érdekében szükséges, hogy

– a 4. évfolyam végére elérendő követelmények az informatika műveltségterületen belül is jelenjenek meg,

– a hatodik szint könyvtári ismeretanyagát az informatika területére javasoljuk átcsoportosítani.

– A NAT (bevezető) Tantárgyközi területek c. részénél javasoljuk kiemelni a **könyvtári informatikát**, illetve hangsúlyozni annak **tantárgyközi jellegét**, továbbá kapcsolatba kell hozni az **önműveléssel** és az **önálló ismeretszerzéssel**.

– A *Könyvtár-médiatár* általános fejlesztési követelmények c. rész 3. pontjában a *rögzüljenek* szó helyett a **folyamatosan fejlődjenek** kifejezést javasoljuk használni, ugyanezen mondatba az *alakuljon ki* kifejezés után az **igényes** szó betoldását javasoljuk (*alakuljon ki igényes használói magatartás*).

– Az **ALAPFOK** „A könyvtárhasználat követelményei a 6. évfolyam végén” Általános könyvtárhasználati ismeretek **Minimális teljesítmény** c. rész A könyvtárhasználati szabályok ismerete után javasoljuk kiegészíteni vagy helyettesíteni: **Ismerje az iskolai könyvtárat és a település nyilvános közkönyvtárat.**

– A Dokumentumismeret részekben a 6. évfolyamnál a *sajtótermékek*, a 8. évfolyamnál a *sajtó* helyett az **időszaki kiadványok** kifejezést javasoljuk használni.

– A dokumentumtípusok példáinak felsorolásánál be kellene tartani a sorrendet (napi-, hetilap, folyóirat), (6. évfolyam, 8. évfolyam).

– A bibliográfia különböző csoportjainak megtanítása a 10. évfolyam követelményeihez kerüljön.

– A közhasznú információforrásokat a tájékoztató segédletekhez kérjük átcsoportosítani, a szellemi munka technikájánál pedig ezek használati technikáját kell megfogalmazni.

– A 10. évf. követelményeibe javasoljuk bevenni az alábbiakat:

– dokumentumismeret: AV dokumentumok és számítástechnikai adathordozók, adatbázisok megismerése,

– a könyvtári tájékoztató eszközök: folyóiratok mutatóinak használata anyaggyűjtéshez.

Budapest, 1995. március 13.

MKE Könyvtárostanárok Szervezetének Vezetősége

Felhívás

az „Összefogás a könyvtárakért” című program megvalósítására

A Könyvtári és Informatikai Kamara 1994-ben hirdette meg az 1995-ben megrendezendő akcióját az „Összefogás a könyvtárakért” c. rendezvénysorozatot. Az akció célja a könyvtárakra irányítani a közfigyelmet, növelni a könyvtárak közönségkapcsolati tevékenységét.

A Kamara, mint a könyvtárak összefogásából kialakult szakmai szervezet, módot ad arra, hogy a különböző könyvtártípusok közös munkával, közös feladataik meghatározásával és közös fellépéssel érvényesítsék a maguk és olvasóik érdekeit. Az összefogás alapja a minden könyvtártípusra érvényes érdekközösség, ami a könyvtárakat és a társadalmat egybekapcsolja. A társadalomnak szüksége van a könyvtárakra, a könyvtárak pedig a társadalom tagjaiért vannak. A közösség összefogása megőrzi a könyvtárakat.

A program célja a társadalom összefogásának szervezése a kultúra, a könyvtárak érdekeinek védelmére. Ne jelentse a gazdasági érdekek érvényesítését, a kulturális értékek háttérbe szorítását. A könyvtárak léte és fejlődése biztos pont a kulturátlanodás ellen.

A program keretében a könyvtárak használói mondanák el és bizonyítanak, hogy számukra mit jelent a könyvtár és annak szolgáltatásai: tanulást, szórakozást, munkájukat segítő, tudásukat gyarapító, információkat az országról, világról, az emberi és társadalmi kapcsolatokról.

Az „Összefogás a könyvtárakért” akció időpontja

1995. október 9–15.

Az Összefogás országos rendezvény, melyet egy időpontban szerveznek az együttműködő helyi könyvtárak, a Kamara képviselőtestülete és a társ könyvtáros szakmai szervezetek.

A KIK képviselőtestülete elkészítteti:

- az akcióprogram egységes arculattervét (embléma levélpapírra, szórólapra, plakátra),
- szórólapot készíttet,
- az országosan tervezett időpontban sajtófogadást szervez, és találkozt olyan könyvtárhasználókkal, akik szellemi és kulturális életünk fontos képviselői,

– a Magyar Televízióban és a Magyar Rádióban, valamint napi és a szaksajtóban reklámozza a programot.

Az Összefogás c. akciónak hármas jelentést szánunk:

1. Előtérbe helyezni az összefogást, mint cselekvési formát;
2. megmutatni, hogy lehetséges egy terület összefogása egy fontos cél érdekében;
3. meggyőzni a társadalmat, hogy csak közös támogatással, összefogással lehet eredményt elérni.

Az emblémát, a szórólapot megküldjük a résztvevő könyvtáraknak, hogy a helyi sajtóban, sajtó kiadványaikban, levelezésükben azt használják.

Az ország 5 nagy régióközpontja (Budapest, Szeged, Szombathely, Pécs, Miskolc) egyenként 150 ezer forintot kaphat a helyi tevékenységek megszervezésére. Kérjük a könyvtárakat, hogy egy-egy régióban *egy könyvtár* fogja össze a rendezvénysorozatot, közösen beszéljék meg elképzeléseiket, és az egyeztetett tervüket, és a költségvetést küldjék el a Kamara titkárságára, hogy a pénzüsszeget át tudjuk utalni.

Az „Összefogás a könyvtárakért” akció során szeretnénk az országos közszolgálati médiákban megszólaltatni olyan kollégákat és olvasókat, akiknek élete, munkássága összefonódott egy-egy könyvtár tevékenységével, s történetük mások számára is tanulságos és érdekes lehet.

*

Minden érdeklődő könyvtár ötleteit, programtervét április végéig küldje el a Kamara titkárságára: Budapest, 1827 Hold u. 6.

Személyesen is kereshetnek bennünket és bővebb felvilágosítást nyújtunk a Kamara telefonszámán: 131-1398

Sok sikert kíván: *dr. Skaliczki Judit* *Bíró Ferenc*

Helytörténet, iskolatörténet, iskolai könyvtártörténet

Csaknem százötven évvel ezelőtt, 1844. december 21-én, amikor a Magyar Tudós Társaság nagygyűlésén a történeti osztály pályatételének kiírásáról vitatkoztak, Eötvös József báró tőle szokatlan hévvel támogatta „az ország akármely [...] megyéjének vagy nevezetesebb helyének leírása, történeti, statisztikai és földleirati tekintetben” szövegezésű kérdést. A fiatal, de máris nagy tekintélynek örvendő politikus és író egyebek között ezzel érvelt: „remélhető, hogy a’ társaság alkalmat adand tömérdek adatok’ gyűjtésére, és régi okiratokkali megismerkedésre, miből hihetőleg nem kevés monográphiák fognak keletkezni, a’ monográphiáknak pedig nagy szűkében vagyunk, és mégis azok vetik meg az általános kritikai történetírásnak alapját...” (H. I. [Henszlmann Imre]: Magyar Akadémia. – Pesti Hírlap, 1843. jan. 9. 17. old.) Ha nem árulkodna az archaikus nyelvezet, hihetnénk azt is, hogy e gondolat napjainkban született, hiszen a helytörténeti kutatásnak ezzel a felfogásával ma is gyakran találkozunk.

Roppant csábító ötlet volna ehhez hasonló, más-más időszakból származó megállapítások idézése, vagy a helytörténetírás historiográfiájának áttekintése; most azonban egy mégoly vázlatos visszpillantás is túl terjedelmes lenne. Az egyes helytörténeti, netán iskola- vagy könyvtártörténeti művek elemzésétől is eltekintek, mint ahogy mellőzöm az elemi szintű módszertani alapkérdések – pl. miként kutassunk?, hogyan cédulázzunk?, milyen hivatkozásokat készítsünk? – tárgyalását is.

Minderről sokszor és sokat írtak már. Inkább arra törekszem, hogy rámutassak a megjelölt témák, pontosabban kutatási irányok, területek jelentőségére, szerepére, és felvillantsam az iskolai könyvtárakban dolgozó könyvtárostánárok lehetőségeit, netán feladatait, a cím által diktált hármastagolásban. Mondandóm érdekében itt-ott kénytelen leszek elméleti fejtegetésekbe bocsátkozni.

A helytörténet

Bár azt ígértem, hogy a helytörténeti kutatás historiográfiájáról nem beszélek, annyi mégis elkerülhetetlen: a 18. században már hazánkban is megtalálhatók az első kezdemények, s azóta – kétségkívül hullámszerű mozgást mutatva – elevenen él az érdeklődés. Közben olyan történész kiválóságok neve említhető, mint *Bél Mátyás*, *Pesty Frigyes*, *Tagányi Károly*, *Mályusz Elemér*, vagy újabban *Szabad György*. Az idők folyamán kijegesedett a helytörténet fogalma, tisztázódtak a legfontosabb elméleti kérdések, lényegében megtörtént a módszertani alapvetés; a ma is folyó s nyilván soha meg nem szűnő viták inkább a történettudomány belső fejlődésével függnek össze.

A szemléleti kiindulás az, hogy a történeti valóság, a történeti mozgás egységes, ám az emberi történelem térben és időben tagolódik. A térbeli tagolódás

legismertebb szintjei: egyetemes, nemzeti (országos), helyi (lokális); természetesen átmenetekkel: mint pl. regionális, kontinentális. A társadalmi élet földrajzi tagolódása a döntő, eredendő oka, indítéka a helytörténeti érdeklődésnek: a szülőföldhöz, a lakóhelyhez való szoros érzelmi kötődés és az ebből fakadó vagy a szűkebb haza múltjának megismerésére.

A térbeli tagolásnak megfelelően alakultak ki a történettudomány belső fejlődése során a különböző vizsgálódási irányok; ismét a kissé leegyszerűsített sémát alkalmazva: az egyetemes, az országos és a helytörténeti kutatás. Ezek más-más tudományos megközelítést jelentenek, azaz olykor ugyanazt a jelenséget, eseményt, folyamatot vizsgálják, de eltérő szempontból: pl. 1848. március 15-i pesti forradalom, országgyűlési választások 1945-ben, a debreceni nyomda működése a 17. században.

A fentiekből következik a „helytörténet” kifejezés kettős értelmezése:

– egyrészt jelöli az adott hely (egy kisebb táj, egy település, egy megye, egy városrész stb.) múltját, pontosabban az e múltra vonatkozó feltárt vagy a forrásokban rejtőző információkat (ennyiben a helyismeret része);

– másrészt a történettudomány azon irányának vagy területének megnevezésére szolgál, amely az adott hely (vagy valamely intézménye, üzeme stb.) történeti múltját, a helyhez kötődő valamely személy életét, történeti szerepét tanulmányozza a források segítségével, illetve a történeti események, jelenségsorozatok helyi tényezőit, sajátosságát mutatja be. A tudományos feldolgozás folyamatát helytörténeti kutatásnak, eredményét – mivel az esetek túlnyomó többségében írásos, sőt publikációs formát ölt – helytörténetírásnak szokás nevezni (akkor is, ha a végtermék film, videókazetta, hangfelvétel, diasorozat stb.).

A helytörténet ilyen értelmezése kizárja azt a felfogást, amely az országos (nemzeti) és a helytörténeti kutatást a történelemtudomány két különböző szintjeként, fokaként képzelel el. E tekintetben igen találó *Vörös Károly* megjegyzése: „Valójában a helytörténeti kutatás nem *alacsonyabb*, hanem *mélyebb* szintű munkát tesz lehetővé – sőt kötelezővé. Alacsony és mély pedig egymástól nagyon is különböző fogalmak – s ez nemcsak nézőpont kérdése.” (A helytörténeti kutatásról. = *Valóság*, 1972. 2. sz. 45. old.) Nem tagadható, hogy a jelzett megkülönböztetésnek van reális magva, hiszen sok a dilettáns munka. (A dilettáns nem azonos az amatőrrel, mert a nem hivatásos történészek is sok szép, dicséretes helytörténeti dolgozatot produkáltak.) A helytörténetírásban is követelmény a tudományos igény, a tudományos megalapozottság, a történettudományi módszerek alkalmazása stb. A mérce pedig nem a téma, hanem a szakmai színvonal.

A helytörténeti kutatás tárgya mindig egy mikrostruktúra vagy annak valamelyik eleme; más megközelítésben: valamely jól körülhatárolt hely vagy annak valamelyik időszaka, életjelensége, kiemelkedő személyisége stb., beleértve az országos (sőt egyetemes) folyamatok, jelenségek helyi megnyilvánulásait, sajátos helyi vonatkozásait (pl. néprajz, építészet). Elengedhetetlen viszont, hogy ezt a mikrovilágot az országos (sőt olykor az egyetemes) fejlődés áramlatába ágyazva, arra figyelve szemlélje, kimutatva a lokális és az országos kölcsönhatásait is. Így lehet túllépni a provincializmuson, így válhat a helytörténeti kutató az országos történet művelőinek partnerévé, a helytörténeti munka az országos történet kiegészítőjévé, bizonyos értelemben – a helyi sajátosságok, eltérések stb. feltárá-

sával és az országos, egyetemes folyamatok, jelenségek helyi érvényesülésének kimutatásával – annak mintegy megalapozójává. A szinte mikroszkopikus vizsgálat, a mély analízis, a morzsánként összegyűjtött adatanyag hozzásegít az országra, a nemzet történetének jobb, alaposabb megismeréséhez: nem véletlen tehát, hogy a történettudományban világszerte előtérbe került a helytörténeti, lokális irányultság.

A helytörténet korszerű felfogásában átfogó, komplex diszciplína: az adott hely múltját a maga totalitásában vizsgálja, a társadalmi mozgás megoldandó megközelítésére, rekonstruálására törekszik, sőt újabban a természeti körülmények (a földrajzi környezet, az időjárás stb.) változásait is igyekszik felderíteni. Ugyanakkor megfigyelhető a specializálódás is: a szakterületek, a földrajzi egységek, a történeti korok szerint. Ha belelapozunk egy helytörténeti bibliográfiába vagy még közelebről megnézzük a helytörténeti irodalmat, legszembeötlőbb a szakterületi tagolódás, a tematikai változatosság és gazdagság: társadalom-, gazdaság-, politika-, közigazgatás-, vallás-, üzem-, uradalom-, intézmény- és szervezettörténeti stb. munkák sora lát napvilágot; vizsgálják a családi kapcsolatokot, a hétköznapi életet, a szokásokat, a mentalitást; fontos témakör a történeti földrajz és a történeti demográfia; se szeri, se száma a helyi művelődéstörténeti közleményeknek (oktatás, tudomány, művészetek, irodalom, könyvés lapkiadás, közművelődés stb.).

Az iskolatörténet

A helytörténeti kutatás egyik, szintén régi múltra visszatekintő ágazata az iskolatörténet. Az iskola fogalmának bővebb kifejtése helyett minden további nélkül elfogadható *Kisfaludy Katalin* meghatározása (Hogyan írjam meg iskolám történetét? Bp. 1987. 13. old. – Pest megyei módszertani útmutató): „az iskola *speciális intézmény*, amelyben az adott társadalom igényeinek vagy szükségleteinek, esetleg csupán lehetőségeinek megfelelően gyermekek-fiatalok *oktatása-nevelése* folyik.” Tulajdonképpen ennek az oktatási-nevelési folyamatnak és e folyamat intézményi, szervezeti kereteinek a fejlődéstörténetét tárja fel az iskolatörténet, szintén egyetemes, országos és lokális (plusz a közbeeső) tagolásban.

A helytörténetírásban az iskolatörténet kategóriája kettő értelmezésben használatos:

- egy adott hely (település, megye, stb.) iskoláinak, iskolahálózatának – vagy *Bajkó Mátyás* szellemes szóeleményével élve: iskolakultúrájának – múltja;
- egyetlen intézmény (esetleg elődjének és utódjainak) története.

Van átmeneti vizsgálódási szempont is: amikor egy településen, megyében valamely iskolatípus (pl. népiskolák, zeneiskolák) fejlődését tanulmányozzák. (A teljesség kedvéért megemlítenéd: az országos és egyetemes iskolatörténetnek vannak olyan témái is, amelyek csak országosan vagy egyetemesen – netán regionálisan, kontinentálisan – kutathatók: pl. egy ország iskolarendszere, az iskolák központi irányítása, országos tantervek; egy-egy iskolatípus kialakulása és elterjedése a különböző országokban, földrészekben; két vagy több ország iskolágyének összehasonlítása.)

A helytörténeti kutatás ágaként felfogott iskolatörténet számos elméleti-módszertani kérdést vet fel – ezek közül csupán néhányra térnek ki, ezekre is csak vázlatosan.

– A kutatás tárgya, másként: a definiált fogalom pontosabb körülhatárolása (a kutató, a kutatás mit is ért az „iskola”-n):

némelyek csak az alap- és középfokú oktatás intézményeit sorolják e kategóriába; mások kibővítik az óvodákkal vagy a kollégiumokkal, nevelőintézetekkel, diákotthonokkal;

megint mások a felsőoktatási intézményekre (egyetemekre, főiskolákra, akadémiákra, liceumokra stb.) is kiterjesztik a figyelmüket.

A gyakorlat az első és a harmadik megközelítést részesíti előnyben, de igazán elfogadható választ mindig csak konkrét, egyedi elemzéssel, az adott kor történeti vizsgálatával adhatunk, vagyis a mindenkori iskolarendszert kell tanulmányozni; pl. a protestáns kollégiumok alap-, közép- és felsőfokú oktatást is folytattak, így a szűkebben vett iskola fogalmába tartoznak a belőlük később kivált teológiai akadémiák viszont már nem. (E vonatkozásban is kiváló segédeszköz *Mészáros István* könyve: *Magyar iskolatípusok 996–1990*. Bp. 1991.)

– A periodizáció problémája. Különböző – politikai, ideológiai, tudománymódszertani stb. – okokból gyakori, hogy az iskolatörténet művelői a mindenkori történettudományi vagy köztörténeti korszakolást követik. Ez elfogadható, ha a történeti korszakváltás egyúttal az iskolaügyben is új korszakot, szakaszt nyitott (pl. 1848, 1948); az esetek többségében azonban e kettő nem esik egybe. Korábban, a felekezeti tagolt hazai iskolarendszerben az egyes egyházak iskolái másként fejlődtek: pl. az 1806-os, második Ratio Educationis a katolikus iskolákban új szakasz kezdetét jelöli, a protestáns autonómia révén a protestáns felekezetek más úton jártak, még a protestáns egyházak, egyházkerülete között is jelentékeny eltérés volt, sőt a 19. század első felében az evangélikusoknál egyházközösségenként is lehettek különbségek.

– Az iskolatörténet tematikailag összetett diszciplína, ennél fogva a kutatás során vizsgálhatjuk az iskolát, iskolakultúrát, mint egészet (a maga teljességében), de vizsgálhatjuk valamelyik elemét is. A leginkább elkülönülő, elkülöníthető tematikai elemek, egységek, azaz kutatási témák a következők:

– az iskola alapítása, megszervezése, szervezetének fejlődése (pl. kisgimnáziumként létesítették, majd nagygimnázium lett; gimnáziumként alapították, aztán szakközépiskola – vagy az is – lett belőle; elemi iskola volt; polgári iskola, aztán általános iskola vagy gimnázium lett; általános iskolaként működött, aztán gimnáziummá bővítették);

– az iskola fenntartása, finanszírozása, irányítása (pl. egyházi, községi, állami, alapítványi iskolák; költségvetési források, adományok; tankerületi, megyei felügyelet);

– az iskola épülete, épületei, berendezése, felszereltsége, egyáltalán tárgyi feltételei (pl. mikor és hogyan létesült tornaterme, diákotthona, valamelyik szertár vagy éppen a könyvtár);

– az iskola pedagógusai (tanárai, tanítói, igazgatói): számuk, összetételük, származásuk, végzettségük stb. (pl. a partikuláris iskolák tanítói; képzés nélküli pedagógusok szükségessége és aránya; kiemelkedő tanár- és tanító egyéniségek);

– az iskola tanulói, növendékei: számuk, összetételük (nem, életkor, lakóhely, társadalmi hovatartozás stb. szerint), tanulmányi eredményeik, sportsike-reik stb.;

– az iskola tananyaga, tankönyvei és nevelési céljai – ezek csak akkor igazán érdekesek helytörténeti szempontból, ha egyediek, sajátosak, azaz eltérnek a központilag vagy felekezetiileg meghatározott tananyagtól, nevelési célkitűzésektől, vagy ha sikerül kimutatni a helyi érvényesülést;

– a pedagógiai célok elérésére alkalmazott módszerek: tanórán, az oktatás folyamatában és tanórán kívül, önképzőkörökben, szakkörökben, ifjúsági és diákmozgalmakban stb.;

– a diákéletmód, a diákszokások;

– a szülőkkel való kapcsolattartás;

– az iskolát körülvevő társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális, vallási stb. környezet és az iskola hatása erre a környezetre: pl. a társadalmi mobilitásra, a helyi üzem szakemberellátottságra, az írni-olvasni tudás arányára; rendkívül izgalmas kutatási feladat pl. a népi, hagyományos műveltség módosulása, netán elsorvadása az iskola (iskolák) hatására.

Ha nemcsak egy intézményt, hanem az adott település, megye iskoláit tanulmányozzuk, akkor ezeken kívül a figyelem kiterjed, kiterjedhet még az alábbiakra:

– az iskolák száma, viszonya, struktúrája az adott helyen;

– a helyi vagy megyei tanár- és tanítóegyesületek stb.

– Az iskolatörténet forrásbázisa meglehetősen széles, tipológiailag is sokrétű. Természetesen alapkövetelmény az elsődleges, eredeti források feltárása: levéltári és irattári dokumentumok, az egyidejűleg keletkezett nyomtatott anyagok (értesítők, újságközlemények, szakfolyóiratok cikkei, tanfelügyelői jelentések, pályaválasztási tanácsadók stb.), aztán a képi ábrázolások, hangfelvételek, a mozgófilmek, újabban a videokazetták, továbbá a tárgyi emlékek különféle fajtái. Közhely, de azért megemlítendő a nevelés- és iskolatörténeti feldolgozások, valamint a helytörténeti és iskolatörténeti módszertani irodalom áttekintése. Az előzetes tájékozódásban nagyszerűen hasznosítható *Jáki László* nemrég megjelent *A magyar neveléstudomány forrásai* (Bp. 1993. OPKM) c. kötete és *Mészáros István* Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 1996–1948 (Bp. 1988. Akadémiai Kiadó) c. adattára. Az OPKM-ben épül *A magyar neveléstörténeti irodalom száz éve* c. adatbázis, amely kb. 14-15 000 tételt tartalmaz.

– Az iskolatörténeti kutatások során – mint már utaltunk rá – elengedhetetlen az országos, olykor az egyetemes nevelés- és iskolatörténeti folyamatok, jelenségek tanulmányozása, ismerete, hiszen egyetlen iskola sem működik elszigetelten. Pl. a reformáció terjedésével létrejött hazai iskolák; az iskolák államosítása; a szakképző intézmények kialakulása; a leányiskolák alapítása. Még tágabban: szükséges a művelődéstörténeti fejlődés ismerete és a gazdasági-társadalmi-politikai viszonyok tanulmányozása. Az igazán színvonalas, igazi értékeket hordozó iskolatörténet éppen az, amely a tágabb folyamatba (folyamatokba) ágyazva ábrázolja az adott intézmény múltját, fejlődését, mégpedig úgy, hogy következetesen felmutatja a helyi, egyedi eltéréseket, sajátosságokat: pl. mitől más a sárospataki és a pápai református kollégium; milyen helyi, sajátos vonásai vannak egy kecskeméti vagy szombathelyi gimnáziumnak, általános iskolának stb.

– Itt vetődik fel az iskolatörténeti értékelés problémája. Egy tudományos igényű feldolgozástól joggal várható el (mert különben nem is tudományos), hogy ne csak leírja, felsorolja a történéseket, szolgálja átveve a források adatait, hanem szakszerűen elemezze, értékelje azokat, alkalmazza a forráskritikát, törekedve az objektivitásra, a valóság minél hívebb tükrözésére (már amennyire ezt a források megengedik); ily módon értékelhetők a pedagógiai célkitűzések, a tanárok teljesítménye, az iskola eredményei stb. Mindazonáltal itt is vannak elkerülendő buktatók: az abszolút mérce hiányában jó az óvatosság a minősítésekben (pl. konzervatív iskolákból is kerültek ki forradalmár diákok); a jelen vagy a későbbi korok követelményeit, szempontjait ne kérjük számon az előző korokon, azaz a történetiség elvének szigorú alkalmazásával mindig az adott kor, az adott hely, az adott felekezet stb. viszonyaihoz, lehetőségeihez mérten értékeljünk, s lehetőleg mellőzzük az ítélezést (a történész ugyanis nem ítélobíró); helytelen a historizálás és a mindenáron való aktualizálás, a tények hadd beszéljenek maguk, ne akarjuk mindig levonni a tanulságot (mert az is lehet, hogy pár év múlva már nem az).

Az eddigiekből is kitűnt, hogy e tematikailag sokrétű kutatási ág, az iskolatörténet tulajdonképpen interdiszciplináris jellegű, számos tudománnyal érintkezik: legszorosabban a neveléstörténettel és neveléstudománnyal; az előbbivel különösen nagy az átfedés, de semmiképpen sem azonosítható a kettő. Érintkezik a történettudomány, szinte valamennyi ágával: pl. a társadalomtörténettel és a történeti szociológiával (tantestület összetétele, tanulók társadalmi tagozódása, a vonzókörzet szociális struktúrája stb.); a politikatörténettel („ejtőernyős” igazgatók, a tantestület nyelvi összetétele a nemzetiségi vidékeken a dualizmus korában, a cserkészlet vagy a KISZ szerepe stb.); a gazdaság-, az egyház-, a vallás-, az eszme- a közigazgatás-, a technikatörténettel és különböző ágazataival: a tudomány-, az irodalom-, a művészet-, a könyv-, a sajtótörténettel (mikor, mit és milyen szinten tanítottak; az iskola hozzájárulása a tudományok és az irodalom fejlődéséhez; az iskola kiadványai stb.); a könyvtártörténettel (a könyvtárak szerepe az iskola életében, oktatómunkájában, az iskola *könyvtárának* fejlődése stb.).

Bényei Miklós

(Elhangzott a könyvtárosok tavalyi körmeneti vándorgyűlésén.)

A helyismereti tevékenységről – egy alapmű kapcsán

„Mind a képzési, továbbképzési, mind a kutatási célokat jól szolgálná, és természetesen a helyismereti tevékenység mindennapi gyakorlatában is sokszor használt segédlet lehetne egy *helyismereti módszertani kézikönyv*, amely tudományos igényű, színvonalon foglalná egybe a könyvtári munkaág valamennyi kérdéséről” – írja **Bényei Miklós**, a *Helyismereti tevékenység a könyvtárakban* című munkája (Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 1994) 149. oldalán. Nos,

aki idáig jutott a könyv olvasásában, méltán kapja fel a fejét: miért a feltételes-mód? A módszertani kézikönyv, amelyről a szerző szól, éppen az, amelyet az olvasó a kezében tart. Bényei Miklós megírta, a Bessenyei Könyvkiadó kiadta azt az alapművet, amelyet a könyvtári helyismereti munkával Magyarországon foglalkozók évtizedek óta vártak, amelynek elkészítését annyi helyismereti tanácskozás javallta, sürgette, követelte, amelynek hiányát oly sok egyetemi, főiskolai oktató, oly sok egyetemi és főiskolai hallgató, oly sok helyismereti gyűjteményben munkálkodó érezte a bőrén, a zsigereiben. Szóval megszületett a kézikönyv, páratlanul, nemzetközi viszonylatban is kiemelkedően magas színvonalon, az összes, a tárgykörhöz tartozó tartomány feltérképezésével, finom, az alapokig lehatoló és a gyakorlat efemerebb problémáit is érintő elemzésekkel. Recenziót, ismertetést írni egy ilyen jelentős munkáról nyilván lehet és szükséges, ám nem ez vele kapcsolatban a legfontosabb teendő. A művet meg kell szereznie és ki kell tanulnia mindenkinek, aki helyismerettel foglalkozik. A helyismereti gyűjteményekben dolgozó könyvtárosok jól teszik, ha több példányról is gondoskodnak a maguk számára. Ha az egyiket már ronggyá tanulmányozták, legyen miből folytatniuk a studiózást.

A szakmának, a helyismereti könyvtárosok kicsiny, de tán egyre bővülő confraternitásának azonban nemcsak az elsajátítás, a kitanulás a dolguk. Alapműről lévén szó, mód nyílik kapcsán újra feltenni, újra végiggondolni szűkebb szakmánk alapkérdéseit. Természetesen Bényei Miklós könyvével kezünkben, a mű útmutatásait, intencióit követve. Az alábbiakban valami ilyesmire teszünk kísérletet.

Egy kézikönyv természetesen összefoglalás. Összefoglalása annak, ami volt és van, rendbeszedése, szisztematizálása annak, amit megjelenéséig a gyakorlat, a szakirodalom és a legkülönbözőbb hazai és külföldi példák nyújtottak. Éppen ezért egy kézikönyv, természetesen a Bényeié is, elsősorban annak kipontozása, hogy ma mit csinálunk, hogy milyen hagyományok, múltbéli praktikák aktuálisak és érvényesek ma. Arról, hogy mit kell majd holnap tennünk, mintegy negatíve szól csak: azzal, ami hiányzik belőle. Mi hiányzik Bényei könyvéből?

Mindenelőtt annak felmutatása, hogy micsoda hausse-a van ma – persze elsősorban Nyugaton – a helytörténeti kutatásnak. A ma vezetőnek számító francia történetírás reprezentatív munkáinak tucatjai tekinthetők eminenter helytörténeti műveknek. De a nem ilyen összefoglalások apparátusa (leglátványosabban tán Braudel csúcsműve, a posztumusz *L'identité de la France*) is szinte döntő mértékben helyi forrásokra utal. Nemigen valószínű, hogy ez a trend elkerülne minket. Micsoda előny lenne, ha a Bényei által is elsőrendűnek (mert a legigényesebb igényeket jelentőnek) tartott-állított kutatásnak a forrásgyűjtés, forrásfeldolgozás szintjén a könyvtári helyismereti munka mintegy elébemenne. De vajon egy ilyen típusú „felvállalásnak” adekvát eszközei-e a Bényei könyvében ajánlott módszerek, eszközök, munkálatok?

A hazai közművelődési könyvtárak sokkal inkább az önkormányzatok intézményei, mint valaha is a tanácsoké voltak. Az önkormányzatok még meg sem fogalmazták helyismereti jellegű igényeiket, valószínűleg nem is fogják, nem is tudják ezt megtenni. Sporadikus, szórt kéréseik, ködös igénytámasztásaik, elvárásaik vannak, ám ezekhez ragaszkodnak. Vajon nem a helyismereti tevékenységgel foglalkozók dolga lenne-e ezeket az igényeket anticipálni, az anticipátu-

mokat rendszerbe foglalni, és természetesen e rendszerek alapján alakítani helyismereti tevékenységüket?

Bényei könyve szól ugyan, igaz, viszonylag kis terjedelemben, a számítógépesítésről, a számítógépes (helyismereti) adatbázisokról stb. De a jövő, sőt a közeljövő, de sőt a jelen legfontosabb kérdése nem az-e, hogy milyenek legyenek ezek az adatbázisok? Hogy hogyan szimulálhatók és szimulálандók a gépi rendszerek addig is, míg teljesen ki nem alakulnak? Hogy hogyan hatnak vissza a mai helyismereti munka alapjaira, alapfunkcióira, alapeszközeire? Hogy élhet-e együtt a számítógépes adatbázis és – mondjuk – a Bényei által oly gondosan leírt-elemzett eseménytár?

Bényei könyve – a dolog természetéből következően – legnagyobb súllyal az eminenter helyismereti információkkal, az ezekkel kapcsolatos műveletekkel foglalkozik. A periférián jelenik meg nála a másodlagos, vitatott, vegyes, hátrajellegű információnyalábok és információhordozók kérdésköre. De vajon a CD-ROM-ok a networkök, az e-mail-ok korában nem módosulnak-e a hangsúlyok? Nincs-e valamilyen eltolódás már most, hic et nunc centrum és periféria között? Nem válik-e másodlagossá, perifériakussá, rutinszerűen kezelhetővé a helyismereti gyűjteményen belül sok minden, amit megszoktunk központi, kardinális kérdésnek tekinteni? A történészek – ki ne tudná jobban, mint a történettudós Bényei – egyre inkább olyan forrásokkal dolgoznak, amelyek régebben szóba sem jöttek forrásként. Vajon nem kellene-e e rendhagyó kútfőkre is kiterjeszkednie a helyismereti gyűjtemények szervezőinek, feltáró apparátusaik kidolgozóinak? De tudjuk-e vajon, mik ezek a források, hogyan férközhetünk hozzájuk, hogyan manipulálhatjuk őket?

Bényei könyve igen gondosan tisztázza a helyismereti gyűjtemény és „anya-könyvtára”, a különböző helyismereti gyűjtemények egymásközi, a sokféle rokon intézmény és a könyvtári helyismereti gyűjtemények viszonyát. E viszonyok azonban épp ma mennek át radikális változásokon. Két irányban is. Van trendje a sokkal szorosabb kooperációs kapcsolódásoknak is, a fokozódó autarkiának is. Mi következik mindebből a helyismereti tevékenységre nézve? Mik a javallott, és mik az ellenjavallott stratégiák?

Sorolhatnánk még hosszan a kérdéseket, bár a válaszokat sorolhatnánk ilyen könnyedén. De hogy vannak, lehetnek kérdéseink, hogy azokat egyáltalán meg tudjuk fogalmazni, Bényei érdeme. A válaszok kidolgozása, kidolgozási kísérletei pedig az egész szakmára várnak. Jó lenne mielőbb megkísérelni a válaszok összegyűjtését, pontosítását, módosítását, érvényük, hatókörük kijelölését, egyáltalán a velük való foglalkozást. Előbb azonban a kérdéseket is jobban, szakszerűbben kellene felvetni. Erre már csak azért is szükség van, hogy Bényei Miklósnak módja legyen egyszer majd az új helyismereti kézikönyvet is megírnia.

Vajda Kornél

Német könyvtárak – magyar szemmel

A stuttgarti Fachhochschule für Bibliothekswesen vendégként 1994. októberében módomban volt 1 hónapos látogatás keretében megismerkedni a német nyilvános könyvtárak – pontosabban Baden-Württemberg tartomány néhány könyvtárának tevékenységével, s a főiskolán áttekinteni a legfrissebb szakirodalom egy részét is.

Látogatásom elején eldöntöttem, hogy három súlypont köré csoportosítom tevékenységemet, s ezek a következők:

- a gyermek és ifjúsági könyvtárak helyzete, jelenlegi tevékenysége
- tájékozódás az iskolai könyvtárak helyzetéről
- a nyilvános könyvtár szociális munkája.

Mindhárom témakör alapvetően kapcsolódik oktató-nevelő munkámhoz, tehát a szerzett tapasztalatok a szemináriumi tevékenységbe jól beépíthetők.

A program összeállítói messzemenően méltányolták kérésemet, s a programot ennek figyelembevételével állították össze. Az eltöltött időszak a szerzett tapasztalatok szempontjából két részre osztható: egyfelől a programnak megfelelően tájékozódtam a könyvtárakban, majd az ott töltött idő másik részében átnéztem az aktuális irodalmat. Tevékenységemet két program egészítette ki: október 11–12-én részt vettem a főiskola szervezésében megtartott ülészakon (Tagung: – Beruf: Literaturveranstalter), majd – saját kezdeményezésemre – látogatást tettem a müncheni Internationale Jugendbibliothek-ben, ahol

néhány évvel ezelőtt hosszabb időt töltöttem.

1. A gyermek- és ifjúsági könyvtárak helyzete

A könyvtárlátogatás során sok – nagyságrendileg kisebb és nagyobb – könyvtárba eljutottam, de a látogatás csúcspontja a frankfurti utazás volt. A *Frankfurt am Mainban* működő Stadtbücherei gyermekkönyvtára (*Zentrale Kinder- und Jugendbibliothek*) rendkívül sokrétű tevékenységet folytat. A 800 m² alapterületen elhelyezkedő gyermekkönyvtár a felnőtt részleggel egy épületben található, közvetlen átjárás van a felnőtt és gyermekkönyvtár között. A könyvtárban érkezésemkor éppen író-olvasó találkozó zajlott. Az idei frankfurti könyvvásár, mely szintén ebben az időben volt, egyik legfontosabb problémája a harmadik világ, így többek között a brazil irodalom népszerűsítése volt. Ehhez kapcsolódott a könyvtárban tartott rendezvény, ahol két fiatal brazil író 12–13 éves gyermekeknek mutatta be – rendkívül hangulatosan – saját munkáit, spanyol nyelven. (A résztvevők az iskolában spanyol tagozatos osztályba jártak.)

A könyvtár egyébként 45 ezer médiával áll a gyerekek rendelkezésére, 12–13 éves korig. 15–20 iskolával van intenzív kapcsolatuk, s a hét 3 napján osztályokat is fogadnak, amelyek a könyvtárral ismerkednek. Hat könyvtáros dolgozik a könyvtárban, akik közül két és fél (a harmadik személy

a munkaidő felében dolgozik) diplomás könyvtáros, három és fél asszisztens, ezenkívül egy könyvtárpedagógus, aki voltaképpen több könyvtárban is tart foglalkozásokat. A délután folyamán a könyvtárpedagógus tartott foglalkozást, 5–7 éves gyerekeknek. (Természetesen kisebb és nagyobb gyerekek is megpróbáltak csapódní a csoporthoz, sőt egy szülő reklamált is, hogy gyermeke miért nem vehet részt a foglalkozáson.)

A foglalkozás címe: *Aktion-Lesezeit*. Lényege, hogy visszazoktassa a gyermekeket az olvasásra, korosztálytól függően. A foglalkozás vezetője egy adott művet olvas fel, majd a gyerekek manuálisan formálják meg a mű szereplőit. Ezen a foglalkozáson az ismertett könyv: *Als die Raben noch bunt haben* (Hogyan lesznek a hollók színesek), ezután a gyerekek megfestették a színes hollókat. (Ez a foglalkozás szorosan kapcsolódott az ülésszak anyagához, ott tehát visszatértek a témára.)

Stuttgartba érkezésem után hamarosan látogatást tettem a stuttgarti *Stadtbücherei* gyermekkönyvtárában. A központi gyermekkönyvtár nem túl nagy, állománya 17 ezer média, de működik még 10 fiókkönyvtára, és 2 bibliobusz is. A gyerekek ellátása 4–13 éves kor között történik, a fiatalok már a felnőtt könyvtárba járnak.

A könyvtár tevékenységének központi kérdése, hogyan lehet a könyvet közel vinni a gyerekekhez? Ennek alárendelik a többi feladatot, s tevékenységük középpontjában a gyerekek egyéni és csoportos igényeinek kielégítése áll. Sokrétű kapcsolattal rendelkeznek, iskolákkal, múzeumokkal, társintézményekkel, stb.

A gyerekeknek a beiratkozás ingyenes, de csak azután kell beiratkozniuk, ha körülnéztek a könyvtárban.

Mind Frankfurtban, mind Stuttgartban számítógépes nyilvántartással dolgoznak, így a napi látogatottságról, valamint a beiratkozott olvasók számáról csak a számítógépes nyilvántartás ad képet.

A *Marbach-ban* (13 500 lakosú város, Stuttgart közelében) működő *Stadtbibliothek* működését tekintve a többfunkciójú könyvtárak közé tartozik, amely elég kicsi térben közel 22 700 médiával, 4 fős személyzettel lát el felnőttek és gyerekek számára nyilvános könyvtári szolgálatot, emellett – mivel a városban nem működik iskolai könyvtár – ennek feladatait is betölti. Havi 1 alkalommal foglalkoznak külön a gyerekekkel, elsősorban iskolai osztályoknak tartanak könyvtárbemutatókat. A nyilvántartás hagyományos módon történik. A foglalkozások mellett alkalmanként író-olvasó találkozók szerveznek mind a felnőtteknek, mind a gyerekeknek. A könyvtár egy régi épületben működik, melyet a körülményekhez képest megfelelően átalakítottak könyvtári célra.

Marbachból Bietigheim-be utaztam, ahol az *Otto Rombach Bücherei-t* látogattam meg. Ez a könyvtár új épületben kapott helyet egy lakóház, s ez belmagasságán, valamint az elrendezésén jól észrevehető. A könyvtár alapterülete 1200 m², közös térben van a felnőtt és gyermekellátás. A gyerekek szempontjából elsősorban az iskolai feladatok megoldásához ad segítséget. Sok az osztálylátogatás, amely elsősorban a könyvtárral való ismerkedést jelenti. A lakosságnak egyébként 25%-a könyvtárhasználó a városban, amely partnerkapcsolatban áll egy magyar várossal, Szekszárddal is. Ez talán nem véletlen, hisz Szekszárdon és Tolna megyében sok sváb él.)

A könyvtár félévenként kiadja az újdonságok és rendezvények katalógusát. Itt láttam működő arthotékát, amelynek állományát sokan és szívesen kölcsönzik.

2. Iskolai könyvtárak

Voltaképpen korábban kellett volna említenem a Pliezhausen-ben tett látogatást, mert ott is kettős funkciójú könyvtár, illetve mediothek működik. Ez volt azonban az egyetlen könyvtár, amely iskolai centrumban található, s nagyon lényeges része az iskolának. Bár olyan nyilvános könyvtár, amely felnőtteket és gyerekeket is ellát, emellett azonban a vele egy épületben működő iskola igényeit is kielégíti, teljes mértékben. 15 éve működik, miáltal igénybevétele, látogatóinak száma közel háromszorosára nőtt. 450 m² alapterületen 20 000 médiával áll a használók rendelkezésére, akiknek 40%-a felnőtt. Nyáron részleges nyílvántartással funkcionál, s ilyenkor nincsen csoportos foglalkozás. Iskola órákat is rendszeresen tartanak, ezek közül a szakórákat minden esetben a pedagógusok vezetik, míg a könyv- és könyvtárhasználati, valamint egyéb foglalkozásokat a könyvtáros és pedagógus közösen tartják.

Sajnálom, hogy iskola könyvtárat vagy médiatárat többet nem láttam, de ebben elsősorban az időhiány akadályozott.

Az ismertetett könyvtárakról szerzett benyomásaim nagyon kedvezőek. Tevékenységüket tekintve nagyon nyitottak, sokkal kevesebb erőt és energiát fordítanak a belső munkára, mint a szolgáltatások szervezésére, a kapcsolatteremtésre. Ez persze nem jelenti azt, hogy az állomány nem megfelelően feltárt, inkább azt, hogy

mindez igencsak olvasóorientáltan történik.

A gyermekkönyvtárak sokféle és sokrétű rendezvénnyel próbálják megnyerni a gyerekeket az olvasásnak, (pl. Linda de Vos könyvtárpedagógus tevékenysége), a gond azonban hasonló, mint ami Magyarországon is tapasztalható, a gyerekek idejének jó részét leköti a kötelező iskolai munka, a könyvtárat elsősorban az iskolai feladatokhoz szükséges információk szerzésére használják. Emellett szabad idejükben egyre szívesebben használják a nem könyvjellegű médiákat és a számítógépet, akár játékként is. Olvasmányaik zömét az ismeretterjesztő irodalom olvasása teszi ki. A könyvtárnak tehát az a feladata, hogy emellett megkedveltesse a szép irodalom, illetve a megfelelő gyermek- és ifjúsági irodalom olvasását is.

Bár nem kapcsolódott szorosan a programhoz, de néhány szóval mégis megemlítem, hogy látogatást tettem a müncheni Internationale Jugendbibliothek-ben is. A könyvtár életében két kedvező változást tapasztaltam.

– nyitottabbá vált a gyermekolvasók felé, elsősorban a német gyermekeket szeretnék megnyerni,

– ugyanakkor bekapcsolódott a bajor számítógépes feltáró rendszerbe, most folyik az állomány számítógépre vitele. Tárgyszókatálogos készül, mely lehetővé teszi az idegennyelvű külföldi gyermekirodalom, valamint a primer szakirodalom részletesebb feltárását is.

3. Tagung: Beruf-Literatur- veranstalter

Az ülészak címét meglehetősen nehéz magyarra fordítani, talán így: foglalkozása: irodalomközvetítő. A háromnapos ülészak, amelynek két napján vettem részt, az első napon plenáris ülésen tekintette át az olvasószolgálat, illetve munkatársainak feladatát az irodalom közvetítésében.

Az előadások a könyv, illetve a médiák közvetítésével, az olvasókhoz való juttatásával foglalkoztak, de nem maradtak ki a marketing-tevékenység elemei sem. Állandóan előtérbe került a könyvtárak anyagi ellátásának kérdése, hisz ez most itt is az egyik központi kérdés. A második napon szekciókban folyt a munka. A harmadik szekció munkájában vettem részt, melyet a már említett Linda de Vos, könyvtárpedagógus vezetett. Miután ismertette tevékenységének fő téziseit, majd gyakorlati munkáját a résztvevőkkel önismereti tréninget végzett, délután bemutatta néhány foglalkozásának anyagát (pl. gyermekszínházat, és annak szerepén a könyvtárban). Tevékenységében azt tartom a legfontosabbnak, hogy különféle foglalkozási formák alkalmazásával, a gyerekek aktivizálásával, a gyerekek munkájára támaszkodva viszi közelebb a gyermekekhez az olvasandó művet, legyen az szépirodalom, vagy szakirodalom egyaránt.

4. A nyilvános könyvtár szociális tevékenysége

A '80-as évek elején e szolgáltatási formák kialakulását az élet tette szükségessé akkor, amikor nagy számban megjelentek az országban a bevándorlók, vendégmunkások, ugyanakkor a biológiailag hátrányos helyzetűek is elvárták, hogy a könyvtár különféle szolgáltatásokkal álljon rendelkezésükre.

E témakörben tájékozódtam *Fellbachban, a Stadtbücherei-ben*, ahol jól kialakul szolgáltatási formákkal állnak az olvasók rendelkezésére. A Fellbachban tett látogatás után *Böblingenben* is hasonlókat tapasztaltam. E két könyvtárban a betegek, mozgássérültek, idősek könyvtári ellátását végzik, s elsősorban könyveket, videokazettákat, hangkazettákat juttatnak el az olvasóhoz, kívánsága szerint. Új szolgáltatási forma az öregbetűs könyvek kölcsönzése az idős olvasóknak, akiknek megromlott a látásuk. Közel 10 éve működik ez a szolgáltatási forma, mely a „Bücher auf radern” címet viseli.

Emellett több könyvtárban találtam török, spanyol, olasz nyelven írt gyűjteményt, ezeknek az a céljuk, hogy az országban dolgozó vendégmunkásokat és családjukat lássák el megfelelő könyvekkel.

Az eltöltött egy hónap alatt sok élményben volt részem, és sok olyan tapasztalatot szereztem, amelyet napi oktató-nevelő munkámban felhasználhatok. Ugyanakkor meg kell említenem, hogy a kulturális élmények, illetve a főiskola oktatóival folytatott beszélgetések, eszmecserek is hozzájárulnak a tanulmányút eredményességéhez.

Kovács Mária

Norvég főiskolai könyvtárakban

Az oslói és Oslo környéki főiskolai könyvtárak közül hármat látogattunk meg. Mindhárom helyen a könyvtár vezetőjével készítettünk interjút, és a három könyvtári menedzsment gyakorlati vonatkozásaira kérdeztünk.

A norvég főiskolai rendszer átszervezés alatt áll. Ennek lényege, hogy a kisebb, különálló főiskolák egy központba tömörülnek. (1994 augusztusa előtt közel 1800 főiskola volt Norvégiában, jelenleg pedig mintegy 60 főiskolai központ van.) A könyvtárak számára ez azt jelenti, hogy a lehetséges használók tábora jelentősen megnő: a főiskolai polgár egyszeri belépéssel a főiskolai központhoz tartozó összes könyvtár használója lehet. Ugyanakkor a könyvtár átirányíthatja hallgatóit a másik részleg könyvtárába ahelyett, hogy könyvtárközi kölcsönzéshez kellene folyamodnia.

A könyvtárak többnyire széles körű autonómiával rendelkeznek. Az átszervezés után ugyanis nem a főiskolához, hanem a központi könyvtárhoz, a „főkönyvtáros” alá tartoznak. A könyvtárvezetők a főkönyvtáros kivételével tanszékvezetői státuszban vannak.

A meglátogatott könyvtárak

A *Bislet Høgskolesenter média- és könyvtára* (továbbiakban: BK) egy oslói főiskolai központot szolgál ki. Itt óvodapedagógusokat, tanítókat, tanárokat, orvosi laboratóriumi asszisztenseket, munkaterápiával foglalkozó szakembereket, fizioterapeutákat, gyógytornászokat, radiográfusokat, gyógyszerügyi asszisztenseket, 1994 szeptemberétől pedig újságírókat is képeznek. A könyvtárvezető *Kari Gulbaar*, aki néhány éve az oslói könyvtárosképző főiskolán menedzsmentet tanított.

Sykepleierhøgskolen i Lørenskog könyvtáraiban (továbbiakban: SK) *Fåskerti Lund Mária* könyvtárvezető, utunk norvég szervezője fogadott bennünket. Főiskolája egy Oslon kívüli főiskolai központhoz tartozik. Itt szülésznőket és ápolóknőket képeznek.

A *Statens bibliotek- og informasjonshøgskole könyvtárának* (továbbiakban: KK) feladata könyvtárosok és információs szakemberek képzése. Szeptembertől ez az intézmény is egy főiskolai központ részévé válik. E könyvtárban *Hans Martin Fagerli* vezetővel készítettünk interjút, aki könyvtári-informatikai szakember.

A könyvtár legfőbb erőforrása: a munkatársak. A BK-ban 333, az SK-ban 172, a KK-ban 44 hallgatóra jut egy könyvtári alkalmazott. Az aránytalanság oka összetett: a KK-nak aránytalanul nagy az állománya (most állnak egy állomány-apasztási projekt előtt), két számítástechnikában jártas alkalmazottja a főiskola összes számítástechnikai berendezéséért felel (szoftverért és hardverért egyaránt), a kilenc könyvtári alkalmazott közül heten vállalnak oktatási feladatokat is a főiskolán. A BK vezetője panaszkodott, hogy 21%-kal kevesebb alkalmazott-

ja van a könyvtárnak, mint amire valóban szükség lenne. A munkát így kénytelenek (könyvtárosokhoz képest alacsonyabb hatásfokú és költségű) hallgatókra vagy civilszolgálatos munkaerőre bízni.

A könyvtári munka hatékonyabbá válásával legtöbb helyen csökken a kereslet az emberi munkaerő iránt. Ez természetesen csak akkor érvényes, ha meghatározott feladatkörökkel és változatlan nagyságú használói táborral számolunk. A munkaerő-felesleg megszüntetése (a munkatársak elbocsátása) helyett a könyvtárak hajlandók a könyvtárosi tevékenységi körtől nem messze eső munkákat elvállalni. Erre példa az említett számítástechnikai „bedolgozás” és az oktatás a KK-ban. A BK-ban részben a könyvtár kapta feladatául a főiskolai belső tájékoztató rendszer kidolgozását; így a könyvtár nem áll messze attól, hogy a jövőben egy általános főiskolai információs központként is működjön.

Az állomány

Az állomány nagysága nem a legfontosabb jellemzője a könyvtárnak. A KK-ban most, a közeljövőben tervezett állományapasztás előtt 400 hallgatóra, 50 oktatóra 40 000 könyvtári egység jut. A BK-ban 3000 hallgatót és 200 oktatót 50 000, az SK-ban pedig 430 hallgatót és 40 oktatót 10 200 könyvtári egység szolgál. A könyvtárvezetők nem panaszkodtak a beszerzési keretek szűkösségére. A BK-ban évente 1000–2000 dokumentumot szereznek be. Az állomány nagysága a használói létszám változásának, illetve az újabb szakok indulásának függvénye. Az elmúlt évben például a könyvtári állomány nagysága csökkent, az idén valószínűleg növekedni fog, mert az újságíróképzés indulásához sok új könyvre van szükség.

Az állományalakítás és elvei. Az állomány egészségért a könyvtárvezető a felelős. A főiskola egyes részeiben működő könyvtárak vezetői pedig a főkönyvtárosnak tartoznak elszámolással. A könyvtárvezető a felelősséget és jogát természetesen a munkatársakon keresztül gyakorolja. Főiskolai könyvtárakra semmilyen könyvtári törvény nem vonatkozik, ezért elég hatékony és rugalmas az állományalakítási gyakorlat; igyekeznek azt jól kezelhető nagyságban tartani, a használók szemponjai szerint folyamatosan alakítani. A leselejtezett dokumentumokat – mármint azokat, amelyeket a használók nem, vagy csak esetlegesen vesznek kézbe – részben felajánlják a nemzeti könyvtárnak, részben eladják a hallgatóknak, oktatóknak. *Kari Gulbaar* többször emlegette Urquhart célkitűzését, melyet maguk számára is követendőnek tart: *lean, muscular library*, azaz: karcsú, izmos könyvtár. Az állományapasztással kapcsolatban pedig egyik korábbi tanár-kollégáját idézte, aki a könyvtárosfőiskolán a hallgatók szeme láttára tép rendszeresen szét egy könyvet, amikor a selejtezést tanítja. A megrongálódott dokumentumokat leselejtezik: a köttetés és a vele járó bürokrácia drágább, mint az új kötet. Az SK-ban csak két olyan könyv van, amelyet nem tudtak valami okból kifolyólag megszerezni, így ezeket nem selejtezték, hanem a copyright megszerzése után fénymásolják.

A könyvtárak csak a profiljuknak megfelelő tartalmú dokumentumokat vásárolják. Az SK-ban például van ugyan szépirodalom, de csak olyan, amelyiknek köze van az egészségügghöz.

Hozzáférés más könyvtárak anyagához. A szakirodalomból tudjuk, hogy a modern könyvtárak a tárolás helyett a hozzáférésre helyezik a hangsúlyt a hatékonyabb szolgáltatás érdekében. Kényszerűségből vagy belátásból tudomásul vesszük, hogy nem lehet, sőt nem is célszerű minden, egyébként gyűjtőkörbe tartozó dokumentumot beszerezni. Ezért fontosnak tartják, hogy saját állományukon kívüli forrásokat is felkínáljanak használóiknak. Az SK-ban jelenleg a helyi katalóguson kívül a MEDLINE-hoz lehet hozzáférni a CD-ROM-on. (Az adatbázisra lelőhely-jegyzéket is ültettek, amiről fogalmam sincs, hogy hogyan lehet megcsinálni; de a szakembereknek bizonyára csak rutinművelet.) A közeljövőben a norvég nemzeti bibliográfiához és egy egészségügyi adatbázishoz lehet majd helyben, CD-ROM-on hozzáférni. A könyvtárközi kölcsönzés főiskolai könyvtár használói számára ingyenes.

Dokumentumbeszerzés. Fáskerti Mária elmondta, hogy milyen kapcsolatban áll egy körzeti könyvesbolttal. Az üzlet munkatársai rendszeresen témafigyelést végeznek a könyvtár részére. Azokat a könyveket, amelyek a könyvtárat érdekelhetik, hetente egyszer futárjukkal küldik a könyvtárba. Így a könyvtárosok a dokumentumot kézbevéve tudnak dönteni. A könyveket a könyvtár visszaküldi megjelölve a rendelést. Sokszor kérik erősített kötésben a könyveket, amely kérést a könyvesbolt néhány korona felárral teljesít. Fáskerti Máriaa azért fogadta el ennek a könyvesboltnak a szolgáltatásait, mert megfelelő nagyságú kedvezményt adnak, és gyorsan szállítanak.

Érkeztetés, feldolgozás. Az ide tartozó munkafolyamatokat az általunk látott könyvtárakban már mindenhol gépesítették. Az integrált könyvtári szoftver a rendeléstől a kölcsönzésen keresztül (az SK-ban még nem) a törlésig sokat könnyít a könyvtáros munkáján. A munkaerőtakarékos szervezés lehetővé teszi, hogy a dokumentumok gyorsan kikerüljenek a polcra.

Új könyvek és folyóiratok polca. Az olvasók számára mindig az új szerzemények a legérdekesebbek. Ezért az új kazettákat és könyveket, az új folyóiratokat és CD-ket a bejáratnál nem messze külön polcra helyezik, hogy a betérő minél hamarabb felfedezze őket. A dokumentumok többnyire egy hét múltával kerülnek a folyóiratpolcra, kazetták és CD-k közé, illetve a könyvespolcra.

AV részleg. A BK könyvtárban jelentős audiovizuális részleg is található. A hang- és videokazetták, a diák, a multimédia- és zenei CD-k, diszkek lejátszókkal együtt is kölcsönözhetőek. Annak sincsen akadálya, hogy valaki egy 60 cm átmérőjű színes televíziókészüléket vigyen kölcsön. Mindezek helybenhasználata is lehetséges. Ha belegondolunk, hogy például pedagógus- és újságíróképzés is folyik itt, akkor már nem is látszik furcsának ez a szolgáltatás.

Folyóiratállomány. A megrendelt folyóiratok és hetilapok kivétel nélkül a szakmai tájékozódást szolgálják. A BK-ban van ugyan egy(!) népszerű hetilap, de azt a diákklub szponzorálja. Minden címből csak egyet vásárolnak. Az intézményben a könyvtári keretből más helyre nem rendelnek meg periodikát. A folyóiratok nyelve általában norvég, de szép számmal akadnak más skandináv nyelvek és angol is. A legutóbbi csoport az SK-ban kb. egyharmadot tett ki. Periodikát kölcsönözni nem lehet; mindenhol jól működik a fénymásológép (általában kártyával). A BK-ban megtudtuk, hogy a folyóiratállomány hasznát rendszeresen mérik kérdőívekkel.

Napilapok. Ezekből nem jár sok a könyvtárakba. Csak egy hétig őrzik meg

őket (BK). Ha esetleg valaki régebbi lapokba szeretne betekinteni, az a közművelődési könyvtári hálózat gazdag szolgáltatás-kínálatát veheti igénybe.

Tanszéki könyvtárak márpedig nincsenek. Fáskertti Mária elmondta, hogy szívós munkával sikerült elérni, hogy az egyes tanszékeken ne legyenek könyvtári lerakatok. A főiskola vezetése belátta, hogy a könyvtár számára túl nagy terhet jelentenek a tanszéki kiskönyvtárak. Ezen kívül a tanszéki állományhoz a hallgató – aki mégis csak a legfontosabb használó – csak korlátozottan juthat hozzá. A nemrégiben bevezetett rend szerint az oktatók fizetésük mellé könyv- és folyóirat-beszerzési pótlékot kapnak, évi 1500 NOK-ot.

Tanszéki könyvtárakról a másik két helyen sem szereztünk tudomást. A BK-ban azonban fennáll a feszültség, mivel a központi könyvtár nem mindegyik karhoz esik közel: van ahonnan több mint háromperces séta(!) a könyvtár, ezért az ottani tanerők helyzete hátrányosabb. Ennek ellenére az oktatók bejárnak a könyvtárba.

Könyvtári PR

A könyvtárak szolgáltatása csak akkor lehet eredményes, ha állandó információs kapcsolatot tart használóival és a fenntartó szervezettel; – adott esetben a főiskolával. A könyvtárnak vannak praktikus tájékoztatási anyagai (pl. könyvtárismertető szórólapok, elektronikus vagy hagyományos faliújság), illetve hivatalos kötelezettségei (pl. tervek, beszámolók). Vegyünk példának egy éves jelentést (KK).

Hans Martin Fagerli néhány kérdésünk pontosabb megválaszolása érdekében húzta elő az 1993. évi jelentésüket. A kiadvány célja, hogy beszámoljon és elszámoljon a főiskolának. Ez túlmutat az általunk inkább megszokott reprezentációs célokon: a jó fogalmazás, a világos marketing-szemlélet komoly érv lehet a következő évi költségvetésért vívott küzdelemben.

Munkatársak és tevékenységeik. A 13 oldalas beszámoló a legfőbb erőforrás felsorolásával kezdődik, ti. a munkatársak névsorával. Négy könyvtáros, egy asszisztens, két számítástechnikus és egy vezető. Ezt a munkatársak által vezetett kurzusok, szakmai utazások, majd publikációk követik. (Feltűnő, hogy a munkatársaknak mindig csak a keresztnéve szerepel. Bizonyára itt is fontos a személyesség.)

Egy táblázat azt határozza meg, hogy az egyes tevékenységek az összmunkaidőnek hány százalékát teszik ki. Eszerint pl. 25% (a legnagyobb idő) jut a tájékoztatásra, 11% a katalogizálásra és az osztályozásra, ugyanennyi az adminisztrációra, 3% a könyvtárközi kölcsönzésre stb. E kimutatásnak minden bizonnyal a munkaszervezésnél van nagy haszna.

A könyvtár teljesítményének mutatói. A beszámoló gerincét statisztikai kimutatások alkotják. Az éves beszerzés kötet- és címszámra, a törlés (amely van, mikor meghaladja az előző számot) és így tovább.

Az egyik érdekesebb táblázat például az automatikus kölcsönzés adatait mutatja be. A könyvtár akkor is nyitva van, amikor már hazamentek a könyvtárosok. Így a használók maguk intézik a kölcsönzést (ugyanúgy, ahogyan munkaidőben, a könyvtáros egyéb irányú elfoglaltsága esetén). Ezáltal az egy kölcsönzésre eső költség jóval alacsonyabb. Mivel az adatokat a beszámoló négy évre visszamenő-

leg közli, jól látható, hogy az automatikus kölcsönzés először 30, aztán 69, majd 76 százalékat teszi ki az össz-kölcsönzésnek; a folyamatban van tehát az adatok számítógépbe vitele. (Az automatikus kölcsönzés egyéb vonzataira később még visszatérünk.)

További PR-fogások: kísérletek és módszerek

A BK számára igen fontos az először betérő használó. Az elkezdett közönségkapcsolatot (PR-t) azonban folytatni kell, ha nem akarják, hogy az első hatás elenyésszen. A használókat újra és újra fel kell rázni, hogy van egyáltalán könyvtár, és érdemes betérni oda. A kommunikáció a szolgáltatáspolitikai fontos része. A BK-ban rendszeresen kikérik a tanszékvezetők véleményét az állomány minőségéről és arról, hogy adott esetben milyen módosításokat tartanak szükségesnek.

Főiskolai újság. A főiskolai központ időszakosan megjelenő újsága – úgy látszik – nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ahhoz, hogy egy kiadvány ne presztízsujság legyen, amelyet csupán a készítők vagy a felettesek büszkesége táplál, gyakorlati és gyors információkat kell közölnie. Az egy hónapnál hosszabb átfutás ezt nem teszi lehetővé. *Kari Gulbraar* volt megbízva a lap szerkesztésével, de nem volt lelkes, amikor erről beszélt. A lap könyvtárral kapcsolatos híreket is közölt.

Helyi képűség. Mi is láthattuk a főiskola több pontján – így a könyvtárban is – a kísérleti jelleggel működtetett képűséget. Ezt szintén a könyvtár – mint a fontos információ legfőbb letéteményese – szerkeszti az oktatástechnikai (jellegű) tanszékkel karöltve. A könyvtárvezető szerint ez a megoldás sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket mivel csak ritkán fordul elő, hogy hallgató vagy oktató megállna a képernyő előtt, és percekig várna az őt érdeklő oldalra.

Elektronikus posta. Viszonylag új lehetőség a főiskolai központban az elektronikus kommunikáció. Minden oktató rendelkezik már saját postafiókkal (bizonyára saját géppel is), amin fogadni tudja a nevére érkező üzeneteket. A könyvtár könnyen kiválaszthatja, hogy az adott információt kinek vagy kiknek kell (csak) eljuttatni, és a rendszer kifejlődésével párhuzamosan egyre biztosabb lehet abban, hogy az üzenetet el is olvasta a címzett. Az egyéni hallgatói postafiókok nyitása a közeljövőben várható. Az idősebb generációból többeknek idegen az új lehetőség. Ezen a könyvtár (ismét, mint közleményt, levelet nem küldi párhuzamosan, magyarul, ha valaki nem nyitja ki rendszeresen elektronikus postafiókját (ti. nem kapcsolja be a gépet és nem kérdezi meg, hogy van-e valami hír), akkor az illető lemarad, mert sem hagyományos levélben, sem plakáton nem találkozik a számára fontos információval – mondja *Kari Gulbraar*. Mellesleg az ő számítógépe is rendszeresen (tíz-tizenöt percenként) diszkrétan jelez, hogy elektronikus üzenetet kapott, és ha akarja, azonnal válaszolhat rá. A könyvtárvezető szerint a könyvtár és a használók közötti információáramlásnak – természetesen a személyes, közvetlen kapcsolatokon kívül – ez az út látszik a leghatékonyabbnak. (Ez a módszer akkor lehet eredményes, ha az összes használó vagy kiválasztott csoportok tagjai kivétel nélkül hozzáférnek a rendszerhez – tehát van postafiókjuk. Így például intézeti, iskolai, egyetemi, vállalati könyvtárban van erre lehetőség.)

A KK tapasztalatai. A KK vezetője is beszámolt hasonló kísérletről. Ott az összes hallgatónak és oktátónak megvan a saját elektronikus postafiókja. Tapasztalat szerint – mondja *Hans Martin Fagerli* – a hallgatók egyharmada olvassa el az általános üzeneteket, amelyek között néha személyre szólók is vannak. Eszerint a hatékonyság még fokozható.

A főiskolán működik ugyan könyvtári bizottság, de szerepe nem jelentős. Máshol sem hallottunk hatékony bizottsági munkáról. A KK-n inkább az informális kapcsolatok a fontosak – tájékoztatott *Fagerli* úr. Ezen túl időről időre végeznek igényfelméréseket a használók között. A folyóiratok használatának mérése még hátra van.

A főiskolai személyzet tájékoztatása az SK-n. A főiskolai újság – hetilap lévén – képes arra, hogy friss hírekkel szolgáljon egy kiválasztott csoportnak. A „Szerdai Lap” (Onsdagsavisen) aktuális száma mindössze hat világoskék lapból áll. A háromsoros híreket tartalmazó lap után és egy szimposium-hirdetmény előtt kap helyet a könyvtár oldala „A könyvtár új könyvei” címmel. Ide *Fáskerti Mária* a heti termésből befénymásolja a könyvek címét, fontosabb adatait, s ha van, egy-két soros ismertetőjét. Az SK-ban az oktatók rendszeresen megkapják a szakmai folyóiratok fénymásolt tartalomjegyzékét. Ennek előnye egyben hátrány is, tudniillik kényelmessé teszi az oktatókat.

Mivel a könyvtár van a használóért, ezért a használónak mindig igaza van. Előfordul, hogy a használó és a könyvtáros között véleménykülönbség alakul ki, pl. hogy jogos volt-e az értesítés (ittthon: felszólítás). Ilyenkor, szó szó ellen, mindig a használónak adnak igazat – mondja *Fáskerti Mária* (SK). Évente kb. kétszer-háromszor veszítenek el könyvet a használók (összesen!). Ilyenkor egyszerűen leírják az állományból, hiszen a térítés adminisztrálása sok időbe (azaz pénzbe) kerül, ha pedig valós áron kérnék a térítést akkor az a hallgatókat erősen elkedvetlenítené, ami a könyvtárnak sem lenne jó. A BK-ban – mint ahogyan azt a tájékoztatójukban leírták – máshogy gondolkodnak. *Fagerli* úr könyvtárában azonban szintén a törlés a divat, igaz, onnan több könyv tűnik el. Tapasztalatok szerint sok esetben emögött a hallgatók egyszerű feledékenysége áll: nemrégiben vezették csak be az önkiszolgáló kölcsönzést, biztonsági rendszer híján pedig az sem jelezhet. A BK-ban van állományvédelmet szolgáló berendezés, de nem működik tökéletesen. Előfordul, hogy a jelzés téves, így viszonylag gyakran kell a használók elnézését kérni.

Könyvtárhasználati oktatás. A hallgatók a magyarországi szintnél általában jobban felkészülve érkeznek a főiskolára, így a könyvtárosoknak nem kell a képzést az alapokról kezdeniük. A BK-ban és az SK-ban a gólyák egyórás bevezetőt kapnak. A következő tájékoztatót akkorra időzítik, amikor a hallgatóknak az első komolyabb beszámolót kell leadniuk; a harmadikat a szakdolgozat írása előtt kapják. Ezzel a módszerrel nagyobb a garancia arra, hogy a frissen kapott ismeretek rögzülnek a gyakorlati kutatás során. Az a veszély is elhárul, hogy a hallgatók a könyvtárhasználati oktatást (vagy ha tetszik: információs ismereteket) egy újabb, különálló tantárgynak tekintsék, amelynek nincsen sok köze a többi „normális” modulhoz. Természetesen arra is van lehetőség, hogy a hallgatók egyénileg jöjjenek kérdéseikkel a könyvtárba. Az SK-ban is találtunk hasonlót: a pulton ha nem is szórólapok, de jól észrevehető felirat tájékoztatja a bétérőt a kölcsönzés mikéntjéről, lehetőségeiről.

Önállóságra szoktatás vagy kézenfogva vezetés? Hogy a könyvtár mennyire könnyítse meg a hallgatók dolgát, arra több választ is kaphattunk. Az SK-ban a hallgatók szabadon másolhatják a stúdiókhöz szükséges kötelező irodalmat, amelyet kiemelve helyeznek el. A BK-ban a könyvtárvezető rosszallását fejezte ki, amikor a hallgatóknak szolgát „előre megrágott” irodalomról esett szó. Ő azt tartja jónak, ha az oktató csak a témát adja meg, az irodalomnak a hallgatók néznek utána; így az oktatók és a hallgatók (terv szerint) egyaránt lesik a friss szakirodalmat a könyvekben, folyóiratokban, különféle elektronikus adatbázisokban, hogy a lehető leginkább felkészültek legyenek. Az előre megadott irodalomjegyzékek viszont leszoktatják a hallgatókat az egyéni döntésről, az információk technikák használatáról és az új szakmai ismeretek vadászásáról.

Nyitvatartás, készenlét. A könyvtárak igyekeznek a használók kedvében járni, a lehető leghosszabb időn át biztosítani a „nyitvatartást”, tiszteletben tartva a látogatók egyéni időbeosztását. A könyvtár így a nyitvatartás, illetve a készenlét hosszával is kommunikál. Az SK-ban és a KK-ban gyakorlatilag nincs olyan, hogy nyitvatartás. Mindkét könyvtárban jól látható viszont a felirat; nagyjából így: az épületben 22 órakeret kapcsolják be a riasztóberendezéseket, és aki miatt riasztás történik (azaz a jelzett időpontot túl a könyvtárban tartózkodik), köteles megtéríteni a fegyveres őrök kivonulásának költségeit. Mindebből az is következik, hogy a rendszer könyvtárosok nélkül is működik. A KK-ban gyakorlaton lévő hallgatók ugyan vállalnak ügyeletet, de ők sincsenek mindig a könyvtárban. Ehhez nyilvánvalóan nagyfokú bizalom kell.

Az SK-ban egyszerű és nagyon leleményes megoldásnak tűnt, hogy a pultra kis kézcsengőt helyeztek. A könyvtárosok – mivel néhányan vannak, nem mindig a pultnál dolgoznak, így csak korlátozottan szólíthatók meg. A csengő meg-rázásával viszont megjelenik a könyvtáros, hogy a használó szolgálatára álljon. Talán nem belemagyarázás: a könyvtáros ezzel azt üzeni: ha nem is látsz, csak hívnod kell, és azonnal jövök.

A könyvtárak elhelyezkedése és berendezése

Központi fekvés. A BK és az SK – a két újonnan épült könyvtár – közvetlenül a főiskola bejáratánál, illetve az épületrészek közepe táján helyezkednek el: a fontos információnak mindig közepén, a leginkább elérhető módon kell elhelyezkednie. A bejáratuk előtti térben kávé- és egyéb automaták, illetve büfé biztosítják a kellemesebb közérzetet. A „könyvtár” szó (a BK-n) önmagában is feltűnő: a nagy felirat függőlegesen áll. Ha a hallgatók csak könyvet hoznak vissza, be se kell menniük a könyvtár helyiségeibe: a bejáratnál elhelyezett nagy dobozba (az SK-ban tájékoztatópult nyílásába) dobhatják azokat. Így csökken a könyvtárosok leterheltsége; akkor végzik a munkát, amikor idejük jobban engedi, és természetesen a hallgatók idejét is kímélik.

Hasznos együttélés. A Bislet főiskolaközpont a Frydenlund sörgyár épületéből kapott (épület)szárnyakat, de új épületrészt is húztak fel. Igen tetszetős, ahogyan a régebbi és az újabb építészeti elemeket egymáshoz simították. A sörgyárnak azonban további haszna is van: a könyvtárból könnyedén el lehet érni a sörpincét,

és az abból nyíló, videó- és mozivetítővel ellátott pinceszínpadot. (Az sem lényegtelen, hogy a könyvtári bútorokat a gyár szponzorálta.)

Üdvözlés a belépőnek. Belépéskor – a számlálóberendezésen és az állományvédelmet szolgáló kapun túl – barátságos színek és jó, de nem feltűnő világítás fogad.

A BK-ban balkéz felől látjuk a „kiállítási teret”. Rendszeresen szerveznek ugyanis kiállításokat. Ottjártunkkor a Rasszizmus-Ellenes Központ szórólapjai, dokumentumai, plakátjai fogadták az egyik oldalon a könyvtárba lépőt. A közelmúltban az oslói Goethe Intézet és a Közegészségügyi Intézet állított ki. Karácsony előtt az ünneppel kapcsolatos (nem a könyvtárból származó) irodalmat láthatták a betérők.

Jobbkéz felől, a kölcsönzőpult előtti oszlopon van az a bekeretezett tabló, amelyről a könyvtár munkatársai mosolyognak a betérőre – mintegy bemutatkozásként. Ha az odafigyelés ezen apró jelei hiányoznának, akkor az lerontaná a külső kommunikáció eredményeit. (Korábban már esett szó a nonverbális kommunikáció szerepéről. A betérő ilyenén üdvözlése is ebbe a csoportba sorolható, bizonyítva azt, hogy a berendezés, a színek, formák stb. mind fizikai formát öltö gesztusok, és könyvtár és a használók közötti kapcsolat fontos része.)

Hasznos terület és elrendezés. Mindhárom könyvtárban feltűnt a nagy terület. A könyvtárak biztosítják a hallgatónak a kényelmes újságolvasást, tanulást. Lényegében csak szabadpolcos rendszert láttunk: nem lenne barátságos lépés a könyvtár részéről, ha bármi módon is (például zárt vagy főként külső raktárral) korlátozná a hozzáférést. Jól látható volt, hogy ha a könyvtárnak ekkora lehetőséget biztosít a fenntartó, akkor bizonyára fontosnak tartja a könyvtárat. Ez bizonyára a jó munkája következménye: a könyvtár kiérdemelte a bizalmat.

Az SK-ban tűntek fel leginkább a csoportmunkát segítő asztalok. A diákok ugyanis egyre több projekt munkát kapnak, és a könyvtár alkalmas hely az együttműködésre. Ez persze zajjal jár, a megoldás azonban semmi esetre sem lehet az, hogy örökösen rendre intik a hallgatókat (hiszen a könyvtár van a hallgatókért) a könyvtárba olyan részeket is terveztek, ahol csendes körülmények között lehet olvasni. Ezzel a könyvtár azt hangsúlyozza, hogy az egyéni és csoportmunkát egyaránt támogatja. Mindkét fajta munkát segítik a helyben használható, pult-hoz, asztalokhoz erősített tollak, a jegyzetelést segítő kis papírlapok, vagy például a számítógépen használható angolszótár.

A bútorok színharmóniája. A BK-ban és a SK-ban jól kombinálták a berendezések színeit. A világosabb színek dominálnak, amelyek jól kiemelik a színes könyveket, növényeket, fontos feliratokat, vagy élénkebb színű bútorszövetet. Például: fehér fém polcok, fehér és nyerstégla fal, sárgás árnyalatú linóleum (BK). Vagy: fehér polc natúr fakerettel, natúr skandináv asztal és szék, rózsaszín kárpittal (SK). Ez utóbbi rímelt a világosabb rózsaszín ajtó- és ablakkeretekre. A figyelem odáig terjed, hogy a nyersfa polcon a könyvtámasz függőleges (látható) része is nyersfából van, hiszen úgy a szép. Lehetőleg kerülnek a nem természetes anyagokat. Az ablakok általában hatalmasak, hogy jól ki lehessen látni a ligetre, erdőre (SK).

Az építés tapasztalatai. Az SK-t alig két éve adták át. Mihelyt híre ment, hogy új könyvtár épül, különféle cégek jelentek meg építési, bútorbeszerzési és egyéb szolgáltatásokat kínálva. Olyan is megesezt, hogy az egyik butorgyártó egynapos

kirándulásra hívta meg a könyvtárosokat egy általuk már berendezett könyvtárba, hogy az eredményről saját szemükkel győződjenek meg. A tapasztalatokat a könyvtárosok a főiskola illetékes vezetői tanácsa elé vitték, akik ezután versenydíjazást rendeztek.

Igaz, nem szorosan könyvtárhoz kapcsolódik az SK olvasótermében lévő cserpes virág esete. A szállító kertészeti cég kifejezetten kéri, hogy a könyvtár ne foglalkozzon a növényvel, még csak ne is öntözze. A szállító vállalat alkalmazottai jelennek meg ugyanis időnként, hogy megöntözzék és elássák. A növény tehát nem csupán áru, hanem szolgáltatás is egyben.

Ergonómia. Használónak és alkalmazottnak egyaránt joga van ahhoz, hogy minden szempontból egészséges körülmények között használja a könyvtárat. A világításról korábban már esett szó. *Kari Gulbraar* elmondta, hogy az egyik helyiségben a szerelő cégnek az átadás után meg kellett változtatnia a világítótestek elhelyezkedését, mert azok merőlegesen álltak a polcokra. Ezzel nem kevés bosszúságtól kímélték meg a használókat és a könyvtárosokat.

A könyvtári asszisztensek könnyedén szállíthatják és válogathatják a könyveket a kerekeken guruló kispolcon. Hogy a kényelmes helyen, karmagasságban lévő könyvgerincekre jobban rá lehessen látni, a függőlegeshez képest kissé hanyatt dől a polc.

A számítógépes munkaállomás nem véletlenül kedvenc témája az ergonómiai szakirodalomnak. *Fáskerti Mária* említette, hogy a könyvtár berendezésekor ergonómus szakember látogatta meg őket, aki lemérte a könyvtárosokat és felvette munkaterületük nagyságának adatait, hogy később a lehető legkényelmesebb, legmegfelelőbb méretű és funkciókat ellátó szék és bútor érkezzen. A fenntartó számára túl drága ugyanis, ha a munkatársak figyelmét kellemetlen érzések, fájdalmak terelik el fontos munkájukról. Arról nem is beszélve, hogy jóval olcsóbb a kényelmes szék, mint évekkal később a testtartási panaszokkal és rendszeres fájdalommal küzdő egykori munkatársnak fizetni a bíróság által megítélt kártérítést.

Mivel a mozgássérültek is adózó állampolgárok, a demokrácia számukra még a könyvtárban is ugyanolyan lehetőségeket biztosít, mint mindenben egészséges társaiknak. Az általunk látott két újabb építésű könyvtárban a tolókosik is akadály nélkül mozoghatnak. Dokumentumok csak olyan magasságban vannak, hogy testmérettől függetlenül bármely felnőtt használó elérhesse azokat.

Vezetés, belső kommunikáció. A BK munkatársai közül négy bír felelősséggel: egyenként: az állományért, a szolgáltatásokért, az elektronikus információszolgáltatásért, illetve a nem hagyományos dokumentumok gyűjteményéért és szolgáltatásaiért.

Kari Gulbraar hetente háromszor fél órát találkozik munkatársaival, hogy megbeszélje velük a felmerülő problémákat, kihasználható lehetőségeket. Külön megemlítette a találkozók „szociális funkcióját”. (Az egyik földszinti helyiség falán a családi és könyvtárosok által szervezett közös rendezvényeken készült fotók is a szociális életre utaltak.) Hetente további egy órát szánnak arra, hogy heti terveket beszéljenek meg és hogy mindenki beszámolhasson munkájáról, az eredményekről. A döntéselőkészítésben így az összes munkatárs részt vesz. A döntést persze a vezető hozza, és ő is felel annak következményeiért. A költségvetés a könyvtárvezető felelősségi köre, ő határozza meg, hogy az elosztáskor

kiharcolt összeget hogyan osztja be és mire költi. Ennek az is a következménye, hogy a számítógépből elvileg bárki azonnal lekérdezheti, hogy a könyvtár az éven belül mire költött, vagy hogy az előirányzott összegnek hány százaléka van még meg. A munkatársak fizetéséért azonban nem ő felel.

Berente Terézia – Mikulás Gábor

*Hamarosan megjelenik
az Országos Széchényi Könyvtárat bemutató*

A nemzet könyvtára

című videofilm.

A Széchényi Ferenc által 1802-ben alapított nemzeti könyvtár történetét, gyűjteményeit, legfontosabb szolgáltatásait mutatja be ez a film.

A nemzet emlékezetét őrző több, mint hétmillió egységből álló gyűjtemény gazdag kincsestárának legszebb darabjai villannak fel. Ajánljuk irodalom és történelem oktatásához, valamint minden érdeklődőnek, aki képet szeretne kapni a magyar nemzeti gyűjteményről, az Országos Széchényi Könyvtárról.

A filmet ajánljuk mindazok számára, akik érdeklődnek kulturális kincseink iránt.

Fényképezte és rendezte: Kalmár Lajos

Szakértő és forgatókönyvíró: Illy Márta

Gyártó: Film-Vision Kft.

Kb. 30 perc

Felelős kiadó: Poprády Géza főigazgató

A videofilm ára: 1.000,- Ft + ÁFA

Megrendelhető:

Országos Széchényi Könyvtár

Nemzetközi és Kulturális Kapcsolatok Irodája

H-1827 Budapest, Budavári Palota F épület

fax: 202-08-04

e-mail: H3230BAT@huella.bitnet

A hangos olvasás szükségességéről

Jól tudom, hogy a címben elhangzottak fontosságát minden gyakorló tanár érzi. Ezért előadásom célja pusztán az lehet csak, hogy a hangos olvasás – szak-tárgytól független – tudatos, naponkénti gyakorlásra ösztönözzön. Hogy miért? Főiskolai tanításom során megdöbbenve figyeltem fel arra a – felesleges szegyen-érzettel, szemérmességgel, „nem vagyok előadóművész”-féle szabadkozással kísért – magyarázatra, mellyel a leendő magyartanár igyekezett a bemutató olvasás elől kitérni. Az idevezető okokat most nem keresem, hiszen azokkal a pályán lévők nap mint nap találkoznak: rengeteg az írásbeli megmértetés, a megtanítandó anyagot épphogy el lehet végezni, no és végül: mivel racionális világunkban a humán tárgyak „hasznosság nélküliségük” miatt háttérbe szorultak, az ilyen típusú fakultációk is keveseket vonzanak. Az idő szűkössége miatt most inkább valamiféle hadállásokat próbálok felállítani: múltbéli példákban magkapaszkodva, jónak vélt ötleteket megtalálva, a magyar beszéd védelméért, az elhangzó mű hallgatásának pusztá gyönyörűségéért.

Mielőtt azonban bármiféle helytelen következtetést sugallnék, sietek leszögezni: megvan a néma olvasásnak is a létjogosultsága! De tudomásul kell vennünk azt a 16. századtól – s elég szűken határoztam meg a kezdő századot, mivel most csak a magyar irodalomra gondolok – napjainkig érő írói szándékot, amely az adott mű létrehozásakor annak hangzóságára is épített. S érzékeny, belső hallása csak annak a felnőtt olvasónak alakult ki, akiben ezt a hallást gyermekkorban artikulált, értelmes beszéddel képezték ki. Mint ahogy a néma kottaolvasás képessége / élvezése az átlagembernél csak többéves hangos éneklés után várható el! (Zárójelben utalok arra, hogy *Pázmány Péter* mintegy másfélezer prédikációt készített el, a gyermek *Mozart* naponta több órán át gyakorolt, mielőtt teljes vértetben nagyközönség elé léptek. A belső hallás fejlesztése azonban – amihez a felnőtt olvasó esetleg már eljutott – nemcsak a zseniknél volna követelmény! *Comenius* írja: „Senki sem tehet arról, hogy milyen értelmi képesség jut számára osztályrészül... Az azonban már a mi hatalmunkban van, hogy ne engedjük meg azt, hogy ezen tükrünket por homályosítsa el, és beárnyékolja fényességét.”)

Irodalomtörténeti tanulmányainkból ismeretes, hogy a magyar nyelvű irodalom kialakulásának kezdeti időszakában – mivel sokan nem tudtak írni-olvasni – a papoknak és általában a felolvasni tudóknak az írott szövegek tolmácsolásában is nagyobb szerep jutott. A kor szerzőinek tehát ugyancsak oda kellett figyelniük a hallgatóságukra. Nemcsak értelmükre, hanem érzelmükre is hatni akartak – többek közt a hangzással.

Ritoókné Szalay Ágnes és *Nemeskürty István* érdekes megfigyeléseket tett egy-egy tanulmányban a 16. századi Magyarország olvasmányairól és közönségéről. *Nemeskürty* idézi *Bornemisza Péter*nek a nagyszombati tanácshoz írt leveléből az alábbi: „Írtam én is egy postillát, kibe ez szokott evangéliumokat nagy hüen és oly nyilván megmagyaráztam, hogy akármel falubeli parasztság is könnyen meg-

Tócsa '01

értheti, kit ezért is mieltem, hogy csak egy gyermek olvasására is sokat tanulhasanak.” Ebben a nyilatkozatban – írja Nemeskürty – az is figyelemre méltó, hogy Bornemisza már arra számít: minden családban, „akármel faluban” akad legalább egy olvasni tudó gyermek, aki a család tagjának felolvashat.”

A közös olvasmány élménye a 16. századtól kezdve a 20. század közepéig még működő falusi gazdakörökig stb. jól kitapintható. Tanítási óráinkon (például kortörténeti bevezető órán stb.) néha talán meggyőzőbb – érzelmileg jobban köthető – volna a lexikális adatok közlésénél egykorú, esetleg kevésbé ismert művekből felolvasni. Az adott történelmi korszak élettel telhetne meg szuggesztíven megfogalmazott írásoktól. A szöveg ereje – ha mi magunk is fontosnak látjuk ezt a fajta múltidézt – hatni fog!

Hogy kikre gondolok? Bárkire, aki jó író, jó költő volt! Csak tallóztatva sorolom: legendáriumunk gyönyörű fordításban olvasható remekeire, *Pázmány Péter*, *Gyöngyösi István*, *Faludi Ferenc*, *Ányos Pál* ... *Móra Ferenc*, *Sinka István* műveire. Talán, ha házi használatra összeállított irodalmi antológiánkba ők is bekerülhetnének egy-egy felolvasás erejéig, nagyobb reményünk lehetne elhittetni, hogy a magyar irodalom (latin és magyar nyelvűségével) kezdetektől jelen volt az európai irodalomban. Milyen jó volna, ha például Bornemisza Péter „Bölcsődala”, irodalmunk első bölcsődala ugyanolyan természetességgel kapna létjogosultságot tankönyveinkben, mint az ókori klasszikus irodalom!

E bevezetőben felvetett gondolatokat a későbbiekben szeretném olyan költői, poétikaelméleti, vagy nevelélméleti művekkel igazolni (főleg a 16–18. századi példákra támaszkodva), melyek hitelt érdemlő tanúsággal szolgálhatnak. Álljon itt először Girolamo Vida költőtársainak adott jó tanácsa a reneszánsz korból: „Költőtől nem elég, ha a sort valahogy kifaragja / S tisztán, értelmes szókkal jelölendi a dolgot: / Megfelelőbb hangzás kísérje a műben a tárgyat, / Hanggal utá-

nozzák szint' azt, amiről daluk szól; / Alkalmos szókkal, keresett hangjával a versnek. / Más-más jellemet adj mintegy valamennyi sorodnak: / Gyors, suhogó léptű az egyik sor, alig mozdul a sebes szárny; / Érdes szikláról ha beszélsz, ne legyen finom a vers, / Hogyha pedig vidám tárgyad, legyen olyan a vers is, / Hangozzék vígan szaporázva fülünkbe menetje.”

Komlowszki Tibor irodalomtörténésznek 1992-ben jelent meg egy kötete „A Balassi-vers karakteré”-ről. A kötet indító fejezete a Balassi-versek szöveghangzásának alakulásáról szól. Balassi korai költeményeiről azt olvashatjuk, hogy „hagyományos énekverset ír ... [ekkor] még nem törekedett arra, hogy a versszöveg hangzásélményt is nyújtson a hallgatónak/olvasónak. Ezt a versek ad notam jelzéseiben megadott dallamok hivatottak biztosítani.” Ez annyit jelent, hogy a 16. századig a szövegek jelentős részének a beszéddel való tolmácsolása biztosítva volt: vagy mert énekelve terjedtek (pl. zsolnárok, históriás énekek, ad notam jelzésű versek), vagy mert az egyházak liturgiájában felolvasva/elmondva hangoztak el. Nem véletlen, hogy a hangosan mondott (egyedüli és közösen végzett) imádkozásnak fontos szerep jutott a vallásos ember életében. 16–18. századi magyar nyelvű prédikációsköteteink jó részét is nem az olvasónak, hanem a hallgatónak, vagyis az istentiszteleten résztvevőknek szánták.

Komlowszki tanulmánya azonban (*Horváth János, Klaniczay Tibor* és mások megállapításait alátámasztva) summáz még valami lényegeset Balassi késői költészetéről: „... a Balassi-versben észrevehetően egyre határozottabban növekszik a szövegben az ún. zenei formák, sajátosságok (ritmus, hanglejtés, hangfestés), általában a hangzás szerepe. Balassiban ekkortájt tudatosul, hogy a versnek nem csupán logikai síkon felfogható jelentésének kell lennie, de hangzásélményt is kell nyújtania.” Balassi tehát költészetének késői szakaszában már nem elégedett meg egy ismert – magyar, török, lengyel, olasz – dallam ritmusára írt szöveggel, hanem tudatosan törekedett (dallam nélkül is) a jó hangzóságra.

S hogy mennyire jelen van ez az írói szándék később is, arra – szűrőpróbaszerűen – két példát említek. *Weöres Sándor* költő-portrékat felvillantó kötetében, a Három veréb hat szemmel-ben *Dayka Gábor*ról így ír: „Dayka lírája a magyar verszengés teljes átalakulása... Vörösmarty, mihelyt túlnőtt Virág és Berzsenyi klasszikus iskoláján, talán tőle tanult legtöbbet: olvatag-szó-zenét... A 'Titkos bú' olyan lágy hangzású, mintha olaszul dalolna. Csak tartalmára nem szabad figyelni: annyi az ah, sóhaj, könny, bú, hogy a mondanivalóját elereszthetjük a fülünk mellett.”

Berzsenyi Dániel Poétai harmonistika című munkájának XVIII. fejezetében ezt olvassuk: „Harmóniába hozza a poéta tárgyaival a beszédet akkor, midőn stílusát tárgyai természetéhez alkalmazza... Kiterjed ezen harmóniázat még a beszéd külhangjaira is, úgyhogy a poéta, valamennyire csak a nyelv természete engedi, a gyengébb érzelmekhez és szebb tárgyakhoz lágyabb és szebb hangú szavakat válogat, a zordonabb tárgyakhoz pedig keményebb hangúakat. Ami azonban itt csak oly föltétel alatt legyen mondva, hogy a poéta ezt csak annyiban kövesse, amennyiben a beszéd lelkének sérelme nélkül követheti; egyébiránt pedig a külhangnak a belsőt föl ne áldozza. Mert ha tárgy lelkét legszebben kiejtő szavak helyett a külhang kedvéért helytelenebb értelményűeket választ, akkor sokkal többet vesz, mint nyer, mert a poézis csakugyan a szavak lelkében van, nem pedig azok hangjában.”

A hallgatóban/olvasóban a „vers-zengés”-re, a vers „külhangjá”-ra való érzékenységet az iskolai oktatásban nagy szerepet játszó poétikai-retorikai képzés a 20. századig biztosította. Ez az oktatás nem korlátozódott a magyar irodalmi órákra! A poétikai-retorikai képzést a latin auktorok tanulmányozása és a mai-nál lényegesen több magyar és idegen nyelvű memoriter megtanulandó szöveg is támogatta. Az utóbbi évtizedekben mindezek teljesen az oktatás peremére kerültek.

Comenius, a 17. század nagy nevelője nemrég ismét kiadott *Didactica magna* című könyvében nagyon átgondolt lépéseket tanácsol a tanítványaiért felelősséget érző tanárnak az írás-olvasás okos tanításához. Megfontolásuk különösen az alsó tagozaton volna hasznos. Hadd idézzek belőlük: „A könyvek címe is olyan legyen, hogy kedvességével magához vonzza az ifjúságot, egyúttal találóan ki is fejezze mindazt, amit tartalmaz.” Amennyiben írásbeli munkát, tollbamondást ellenőrzünk, „parancsoljuk meg, hogy egyik-másik vagy szükség esetén többen is, olvassák fel az írásbeli feladatot, tiszta tagolt szóval, világosan megnevezve az írásjeleket is, a többiek pedig javítsák ki, saját füzeteikbe nézve.” Az ellenőrzésnek ezzel a módjával a szöveghangzás nemcsak érzelmileg, hanem értelmileg is megerősítheti az ismereteket. 16 év feletti fiataloknál figyelhető meg, hogy mennyire kikopik feleleteikből az irodalmi mű élményszerű értelmezése, bemutatása. Ennek gyökerei nemcsak a hatalmas mennyiségű kötelező olvasmányban leledzenek, és nem is csak abban, hogy gyakran előbb olvassák el a szakirodalmat, mint magát a művet! Mi magunk vagyunk a hiba forrásai akkor, amikor a dráma- és regényirodalom hosszú sorát – bízva 10–18 éves tanulóink értelmi képességében, és persze nem ok nélkül – otthon olvastatjuk el, hogy magán az irodalomórán irodalomtörténeti ismeretekkel, a műelemzésre vonatkozó kérdésekkel tárgyhassuk tudásukat. A magyarszakos hallgatónál már az ellen a tudományosnak vélt felfogás ellen kell hadakozni, hogy dolgozataikban a szépirodalom ismertetése fontosabb magánál a műnél. Mert ilyenkor a szépirodalmi alkotás szövegi megidézése, netán önálló kérdésekkel való megközelítése csak marginális megjegyzésként juthat némi szerephez.

Már az általános iskola felső tagozatában megfigyelhetjük – hacsak a tanár nem szívfósan következetes a korrigálásban –, hogy a tanulók egyszeri szövegolvasás után milyen szívesen beszélnek szövegidézés nélkül – akár az óra 45 percén keresztül – pl. a mű képi rétegeiről, a szerző jellemformáló erejéről, vagy akár stilisztikai kérdésekről is. Ezek után nem lepődhetünk meg igazán, hogy a magyarszakosok körében miért olyan közkedvelt a „100 híres regény”-féle feldolgozási mód! Jó szövegismeret, memoriter tudás, érzelmi kötődés nélkül nem várhatunk többet felszínes beszélgetésnél.

19–20. századi diáktársaságok jegyzőkönyveit olvasgatva visszatérő napirendi ponton akad meg szemünk: az irodalmi mű (egy vagy több) felolvasásán, szavalat meghallgatásán, s az ezt követő vitán. Az olvasni szerető diákok önkéntelenül is jó módszert választottak a mű befogadására. De gondoljunk a diákszínjátászás évszázadokon átívelő hagyományára! Magyarországon több ezer példát tudnánk – szöveggel vagy utalással felsorakoztatni. És valószínű, hogy az a diák, aki évről évre hallgatóként, vagy szereplőként a színjátékkal találkozott, könnyebben vette kezébe a tollat fogalmazás írásakor, ha elképzelt dialógust, drámai jelenetet, vagy jellemet kellett megformálnia.

Elgondolkodva kérдем: nem többet nyerünk-e – akár idővesztéssel is – azáltal, hogy a megismerendő művet, terjedelemtől függetlenül, inkább felolvastatjuk, mint elolvastatjuk? (Ma is élénken élnek emlékezetemben azok a középiskolai magyarórák, melyeken a drámákat osztály-szereposztással, felvonásról felvonásra előadtuk, értelmeztük, a súlyponti gondolatokat többször átgondolva memoriter megtanultuk.)

Benedek Marcell írja „Az olvasás művészeté”-ben: „Az olvasás művésze az, akiben a megformálás adományán kívül minden megvan, ami az író íróvá teszi.” Ahhoz, hogy minél több ember válhasson ilyen művésszé, valamennyi lehetőséget meg kell ragadnunk! *Hársing Lajos, M. Boda Edit, Hernádi Sándor, Engloner Zsuzsa, Pásztor Bertalan* ötletei, az újonnan megjelenő tankönyvcsaládok, játékos olvasónapló készítésére ösztönző művek kínálják a jobbnál jobb gyakorlati példákat. A mechanikusan végzett feladatokat, a kötelességből elolvasott könyveket, a memoriter ismeretre csak érdemjeggyel való ösztönzést tudatosan el kell felejtenünk! Állítsunk össze magunknak az előbb idézett szerzők műveiből példatárat, hogy játékkal, jól kipróbált fogásokkal is belopjuk óráinkba a könyv szeretetét!

Összegzésül: Az olvasás alapjait alsó tagozatban lehet és kell lerakni! Ennek egyik gyakorlási módja lehet: a naponkénti tudatosan megtervezett hangos olvasás, tanár és diák részéről egyaránt. S mivel a szövegértő olvasást egyetlen tantárgy sem nélkülözheti, ezért felső tagozatban sem tanácsos az idő sürgetésének engedve néma olvasással kiszorítani a hangos olvasást, melynek segítségével nemcsak az értelmet tápláljuk, hanem a lelket is, nem feledkezve meg a szépirodalom katarzist kiváltó élményéről sem. Ez utóbbihoz talán éppen a közös, hangos olvasással juthat el az a tanuló is, aki esetleg nem szívesen olvas. Az írói szándék így nyerhet tőlünk sokat jelentő támogatást alsó tagozattól az egyetemi évek befejezéséig tartó oktatásunkban.

Hubert Ildikó

(Elhangzott a HUNRA 1994. októberi konferenciáján.)

A felolvasás jelentősége a gyermek nyelvi fejlődésében

Az 1970-es évek elején végzett nemzetközi összehasonlító vizsgálatok adatai szerint a magyar gyerekek olvasási technikája igen gyenge. A hazai kutatások felszínre hozták például, hogy a 14–18 éves korosztály 40–45%-át magában foglaló szakmunkástanulók harmada komoly olvasási problémákkal küzd. „Milyen hatásfokkal nevelnek tehát általános iskoláink az anyanyelv és az irodalom szeretetére, értésére?” – teszi fel a kérdést egyik tanulmányában Nagy Attila. És ugyanilyen joggal vetődik fel az a kérdés is, hogy milyen hatásfokkal ösztönöz ugyanerre az iskolai évek előtt és alatt a szülői ház.

Szintén ebben a tanulmányban olvashatunk egy 1988-ban készült vizsgálatról, melynek keretében Kelet- és Nyugat-Magyarország egy-egy megyéjében 120-120

gyereket kérdeztek olvasási szokásairól. A kérdezők, tudván, hogy a „gyerekek olvasási kedve, érdeklődése, szokásai döntően a szülői házban látott, az identifikációs kulcsszemélyiségektől átvett, több generációs minták átöröklése révén alakul ki” külön figyelmet fordítottak a szülőkre, mint olvasmány-közvetítőkre. Kiderült, hogy még a „jobb” megyében is a gyerekek 30–50%-ának ritkán vagy soha nem olvasnak mesét a szülők, és csak 46%-ával beszélgetnek könyvekről.

Az olvasás presztízsét vizsgálva a gyerekek szabadidős tevékenységében arra az eredményre jutottak, hogy a leggyakoribb iskolán kívüli tevékenység a tévé-nézés, míg a szépirodalom olvasása a 6., az ismeretközlő irodalom olvasása a 15., az újságolvasás a 17. helyen áll. A televíziózás térhódításaa 60-as évek második fele óta tart, s napjainkban sem ért véget; a tanulmány sajnálattal állapítja meg, hogy a prognózisok szerint a jövőben sem várható javulás. 1981–82-es hazai adatok szerint egy átlagos 9–11 éves kiskamasz 2-3 órát tévézik naponta. Elriasztó példaként lebegjen szemünk előtt, hogy az Egyesült Államokban 2 millió 11 alatti gyermek éjfélig nézi a műsort. Mi egyetlen dolgot tehetünk: a tévé-nézéssel szemben egyenértékű „árut” kell kínálnunk gyermekeinknek; meg kell ismertetni őket az olvasás ízével, és születésüktől fogva kell olvasóvá nevelnünk őket.

Mi lehet az a módszer, ami segíthetne? Hogyan lehetne a gyerekekkel megszerettetni a könyveket, az olvasást, és hogyan tudnának könnyebben és jobban megtanulni olvasni?

„Ha rávehetnénk a szülőket arra, hogy óvodás korú gyermekeiknek 15 percet olvassanak fel naponta, forradalmasíthatnánk az iskolát.” Ez *Jim Trelease* könyvének mottója. Könyve a felolvasás miéértjének és mikéntjének külföldön már klasszikussá vált kalauza, amire a magyar érdeklődőknek sem kell már sokat várniuk, hiszen igazi hiánypótló munkaként készül a magyar fordítás is.

Jim Trelease könyvében a következő megoldást ajánlja az előbb felvetett kérdésekre: olvassunk fel rendszeresen gyermekeinknek óvodás korban vagy már előbb is, és így az iskolában könnyebben tanulnak majd meg olvasni, és több szeretettel, érdeklődéssel fordulnak a könyvek felé.

Az elmúlt évtizedekben azok a külföldi tanulmányok, amelyek a korai olvasókkal, illetőleg a sikeres iskolai olvasókkal foglalkoztak, négy tényezőt jelöltek meg, csaknem minden már korán olvasó gyermek környezetében:

- otthon széles választéka található a nyomtatott anyagoknak, könyveknek, újságoknak, magazinoknak;
- a papír és a toll, ceruza elérhető a gyermekek számára; firkálásból és rajzolásból fejlődik ki majd az érdeklődés a tárgyak és az abc betűinek lemásolása iránt;
- a szülők dicsérik a gyermekek írására és olvasására való törekvéseit, gyakran viszik őket könyvtárba, könyveket vesznek, s kirakják rajzaikat látható helyre a lakásban.

A leggyakrabban idézett tényező azonban a következő: a gyerekeknek rendszeresen felolvasnak; a hangos olvasás nemcsak a könyvekre vonatkozik, hanem hirdetőtáblákra, kirakati feliratokra, autókon lévő jelekre stb. is. Tehát valószínűleg nincs jobb mód felkelteni a gyerekek érdeklődését a olvasás, a könyvek iránt, mint ha mi magunk kezdünk el felolvasni nekik. Hibázunk, ha csak akkor próbáljuk meg a gyermekek érdeklődését felkelteni a könyvek iránt, amikor az iskolában már elkezdődik a formális olvasástanítás. Nem szabad, hogy a köny-

vekkal való rendszeres találkozás az olvasás órán történjen először. A szülők már otthon megalapozhatnak egy pozitív beállítottságot az olvasás iránt, azzal, hogy mind az ő, mind a gyermekeik életében fontos szerepet kap a könyv. Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy nem olvasni kell megtanítanunk őket, hanem a vágyat kell elültetnünk bennük az iránt, hogy olvasni akarjanak. Ennek kiváló eszköze a felolvasás. Előnyeit röviden a következőkben lehet összefoglalni:

- fejleszti a gyermek érzélemvilágát, és a közös „kalandok” megosztása megerősíti a mesélő iránti kapcsolataiban;
- fantáziáját mozgásba hozza, megalapozza a kreatív képzeletet;
- előmozdítja nyelvi képességeinek fejlődését;
- fejleszti koncentrációs képességeit, hosszabb ideig és intenzívebben tud majd figyelni;
- könnyebben és gyorsabban tanul meg olvasni;
- felismeri, hogy az olvasás élete egyik kellemes foglalatossága, és hogy a könyvek iránti szeretet egy egész életen át elkísérheti.

Az első évek fontossága, a nyelvi alapozás

Arra a kérdésre, hogy a felolvasást mikor kezdjük el, válaszként nem lehet egyetlen időpontot megjelölni. A legmegfelelőbb pillanat attól kezdve adott, ahogy a kisbaba megszületik. Valójában sok türelemmel és „rászoktató” képességgel sokkal idősebb gyerekeknél is lehet eredményeket elérni. Az első néhány év fekteti le az alapját az egész komplex nyelvi fejlődésnek. Életének legelső hónapjaiban a csecsemő nem érti még ugyan, hogy mit olvasnak neki, de a lényeg az, hogy hozzászoktassák a hangokhoz és a könyvekhez.

A gyerekek a nyelvet hallás és beszéd útján sajátítják el. Minél gazdagabb a nyelvi környezet, annál gazdagabb lesz a nyelv is, amit megtanul. Három éves

korára a legtöbb gyerek annak a nyelvnek legnagyobb részét megérti, amit hátralevő életében a mindennapi beszélgetések során használni fog. Azt se felejtjük el, hogy 5 éves korára egy gyerek már intelligenciájának felével rendelkezik. Ennek a hatalmas fejlődésnek az az oka, hogy egy kisgyerek ebben a korban utánoz legintenzívebben. Ez egyike legelső tanulási módszereinek. Azt utánozza, amit hall és lát. Mindezeket figyelembe véve megérthetjük, hogy a gyerekek első 5 éve ebből a szempontból milyen jelentős. A szülőknek és más kisgyerekekkel foglalkozó felnőtteknek tudniuk kell, milyen fontos, hogy gondoskodjanak számukra a nyelvi élmények, tapasztalatok sokaságáról a dalok, a mondókák, a versikék, a mesemondás, a felolvasás segítségével. Az irodalom világa nyelvi gazdagságot kínál fel a gyerekeknek. A nyelvet úgy fogják beszélni, ahogy hallják. Ha a tévébeszéd szegényes szókincsét hallgatják nap mint nap, akkor azt; ha az irodalom pontos, értelmes, színes, érzelem- és jelentésgazdag nyelvezetét, akkor azt.

Az első könyvélmények

Az első pár év a nyelvi fejlődés szempontjából tehát döntően meghatározó. Ezeknek az éveknek a könyvélményeit a képeskönyvek adják. Miközben felolvassnak nekik, vagy a képekről beszélgetnek velük, fejlődik szókincsük. A képeskönyvek segítenek abban, hogy jelentést adjanak az egyre több ismert szónak, és a gyerekek szeretik is néven nevezni azt, amit már ismernek. Ehhez a tanuláshoz kiválóak az olyan képeskönyvek, amik egy-egy témakörrel foglalkoznak. Pl.: háziállatokkal, testrészekkel, öltözködéssel, vásárlással stb. A gyerekek szeretnek játszani a szavakkal, újra és újra ismétlik őket, versikéket és találókérdéseket gyártanak, énekelnek, nem létező szavakat és mondatokat találnak ki. Azok a gyerekek, akik nem fedezik fel a nyelvi játékok örömeit, sokkal inkább küszködnek az olvasástanulással, hiszen a tanulás megkívánja, hogy játszunk a nyelvvel, új hangzásokat, szavakat próbáljunk ki.

A gyermekversek, gyermekdalok a legalkalmasabbak arra, hogy a fenti lehetőségeket valóra váltsuk. A mesemondó szavakkal „dolgozik”. Azok hangzása, az a mód, ahogy egymás mellé illeszti őket, kellemes a fülnek, és formálja a nyelvet. A 2-3 évesek élvezik és felelgetnek is a versekre, rímekre, ritmusra, a halandzsza szavakra. Mivel a passzív hallgatás nem segíti elő annyira a nyelvi fejlődést, a felnőtteknek olyan élményt kell nyújtaniuk, ami motiválja a gyerekeket, hogy ők is aktívan csatlakozzanak a mondókákhoz, versikékhez. Amikor már elég jól ismernek ezekből egy-egyét, segíthetnek a felnőtteknek a verset befejezni, vagy éppenséggel a „véletlenül” kimaradt szavakat pótolni. Lehet rossz szavakat is elhelyezni a versike felolvasása közben és hagyni, hogy ők javítsák ki. A gyerekek különösen élvezik ezt a feladatot, akkor, amikor a nagy, színes illusztrációkkal teli könyvben tudják megmutatni, mi az, amit rosszul mondtunk.

A képzeletet és a szókincset fejlesztik az ún. szónélküli könyvek is. Ezek arra ösztönzik a gyerekeket, hogy a képekre mutogatva megtanulják az egyes tárgyak nevét, illetőleg, hogy saját szavaikkal meséljenek arról, amit a képen látnak.

Az angol anyanyelvű gyerekek az előbbieken említett mondókákat, versikéket a már klasszikus képeskönyvből, a Mother Goose-ból ismerhetik meg. Ez a könyv nagy méretével, színes, vidám képeivel, egyszerű, ritmikus, mulatságos ver-

seivel valóságos aranybánya a gyerekek számára. Sajnos a magyar gyerekeknek kevés ilyen könyv áll rendelkezésükre. Igazából nem tartalmi hiánytól szenvedünk, hiszen kitűnő magyar gyerekversek születtek és születnek, hanem ezeknek a versikéknek, mondókáknak minél nagyobb méretű, minél nagyobb, színesebb képekkel illusztrált kiadása hiányzik. Ennek ellenére nem szabad elfelejtenünk a magyar klasszikus gyerekversekről. Álljon itt ezekből néhány, természetesen a teljesség igénye nélkül, melyek alkalmasak arra, hogy egész kicsi gyerekeknek olvassuk fel őket.

– Antanténusz: mondókák és tréfás versek. Cini-cini muzsika: óvodások verses-könyve. Mindkét könyv több kiadást megért már Bálint Endre illusztrációjával.

– Nemes-Nagy Ágnes: Szökőkút (Bp., Móra, 1984.)

– Weöres Sándor: Ha a világ rigó lenne. Különösen jónak tartom a bratislavai negyedik kiadást (1992.), ami leginkább megfelel a fentebb említett követelményeknek.

Az újabb kiadású könyvek közül a következőket érdemes megemlíteni:

– Mondókáskönyv (Bp., Dunakanyar, 1993.). Ezt a remek válogatást színes rajzok díszítik, s külön érdem, hogy a kiadó nagy alakban jelentette meg a könyvet.

– A bohóc köszöntője: kedvenc versem, kedvenc rajzom (Bp., Móra, 1992.). Külön érdekessége ennek a könyvnek, hogy gyerekek illusztrálták kedvenc verseiket.

– Titkos út (Mágus, 1994.). A Tóth Emőke által válogatott gyűjtemény eredménye, hogy a már ismert szerzők mellett fiatal költőktől is válogat. Sajnos, színes illusztrációkat egyáltalán nem tartalmaz.

A felolvasás gyakorlata

Az első elért eredmények megtartása és továbbfejlesztése érdekében a későbbiekben is a legmegfelelőbb irodalmat kell kiválasztanunk, gondosan előkészítenünk és örömmel felolvasnunk.

A könyvek kiválasztása: Az élvezetes és értékes felolvasás alapja a jó mese. A kiválasztásnál három tényezőt kell figyelembe vennünk, mégpedig a felolvasás három „szereplőjét”: a felolvasó felnőttet, a hallgató gyermeket és a könyvet, amiből felolvasunk.

Amikor a könyvtárban vagy a könyvesboltban böngészünk, olyan történeteket keresünk, amelyek valószínűleg olyan értékeket közvetítenek, amelyek összhangban vannak saját értékrendszerünkkel. Ezeket az értékeket gyermekeinknek is át akarjuk adni. Máskor olyan meséket választunk, amelyeket gyermekkorunkban mi is szívesen hallgattunk. A mesélő, a felolvasó a könyvből veszi a mesét és életet lehel belé. Ez nem lehetséges anélkül, hogy ne jelentsen valamit annak, aki meséli, mert a gyerekek megérik, ha valaki hamis érzéseket táplál a történet iránt.

A gyerekek szempontjából figyelembe kell venni mindenekelőtt a korukat, a szükségleteiket (félelmeiket, vágyaikat stb.) ahhoz, hogy tudjuk, milyen hatással lehet rájuk a mese. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, milyen hosszú ideig tudnak figyelni, mennyire tudnak olvasni stb.

Az 1–3 éves korúak azokat a történeteket kedvelik, amelyeknek érdekes a

hangzása (nekik olyan könyveket kell választanunk, mint a fentebb már említett Mother Goose.)

A 3–5 év közöttiek kedvelik az egyszerűbb cselekményt, néhol meglepetésekkel tüzdelve. Ezekben a könyvekben rövidek a párbeszéddek, egyszerűek a képek, s cselekmény gyorsan eljut a tetőpontig.

A 6–7–8 évesek már a bonyolultabb cselekményű, hosszabb képeskönyveket kedvelik. A kalandok érdeklik őket. Különösen a hagyományos népmesékhez és a tündérmesékhez vonzódnak. A történeteken keresztül megmozgatják saját belső fantáziájukat és kapcsolatba hozzák a „való” világgal. Ezeket a meséket hallgatva teljes mértékben azonosulnak a szereplőkkel. Ők maguk a királyfiak vagy a királykisasszonyok. A tündérmesék segítségével megérthetik az őket körülvevő világot és önmagukat.

A 9 év felettiek szívesen olvassák más népek népmeséit is. Élvezik a hőskről szóló meséket, a mitoszokat, a legendákat, mondákat.

A még idősebb gyerekek, a 11–13 évesek a szexualitás ébredését élik át. Élvezik a romantikus történeteket, az Ezeregyéjszaka meséit. Ők azok, akik már értékelik a fordulatos cselekményt, a jellemfejlődést, a nyelv szépségét és a jelentést, ami a szavak felszíne mögött húzódik.

Rendkívül változatos az az irodalom, miből választhatunk. Annak megállapítására, hogy egyrészt jó-e az a könyv, amit kezünkben tartunk, másrészt alkalmas-e a felolvasásra, meg kell válaszolnunk néhány kérdést.

– Vizsgáljuk meg először is a szöveg egészét!

Megfelel-e a szókinccse gyermekeink számára? Az ideális az, ha az ismeretlen szavak a szöveg néhány százalékát teszik ki. Óvakodjunk az egyszerűsített, szókinccs szempontjából kontrollált könyvektől. Nézzük meg, hogy a nyelvezete előhívja-e gyermekünk ritmusérzékét. Néhány nyelvi alakzat is fontos lehet. A hasonlat, a metafora megvilágítja a szóban forgó tárgyat vagy személyt, alkalmat ad az összehasonlításra.

– Figyeljük meg működésbe hozza-e a gyermek képzeletét? Mozgósítja-e fantáziáját?

– Közvetít-e olyan értékeket, mint a tisztesség, szépség, találékonyság, bátorság, könyörület? Mindezeknek persze maguktól értetődőnek kell lenniük a történetben, mert a jó mese nem didaktikus.

– Elég szoros tempójú-e a cselekmény ahhoz, hogy megragadja a gyermek érdeklődését? Kerüljük azokat a történeteket, amelyekben túl sok a visszaugrás korábbi eseményekre, túl sok a visszaugrás korábbi eseményekre, túl sok a mellékcselekmény, vagy túl hosszú leírások nehezítik a történet előrehaladását. (A megfelelő hosszúságú leírás azonban megmozgatja a képzeletet!) A jó történet befejezése megoldja a konfliktust, feloldja a feszültséget, s megnyugvást ad a gyerekeknek.

– Nézzük meg tartalmaz-e a könyv hiteles, világos, kerek jellemeket? Látják-e a gyerekek a jellemeket fejlődni a történet során?

– Miután átnéztük a könyvet, nézzük meg még egyszer az illusztrációt. Te remtenek-e jó hangulatot, jó kiegészítőt-e a történetnek? Ahogy atlapozzuk a könyvet, nézzük meg, hogyan követi egyik kép a másikat. Hatnak-e érzékszerveinkre, felkeltik-e a hallás, a szaglás, az ízlés és a tapintás érzetét. A képek és a szavak együttese kell, hogy élénk képeket keltsenek életre a gyermek fantáziájá-

ban. Ahogy a gyerekek egyre idősebbek lesznek, a képek részletei is egyre jobban érdeklik őket. A gazdagabb, összetettebb illusztrációk növelik az idősebbek számára a mesék élvezetét. A kisebbek esetében azonban maradjunk meg az egyszerűbb képeknel.

A felolvasás ideje. A mesélés nem lesz emlékezetes, ha a szülő elfoglalt, s mielőbb szeretne túl lenni rajta, illetve ha a gyereket valami más zavarja a közelben. Válasszunk olyan időpontot, amikor valóban ráérünk. 10–30 percnyi idő elkülönítése az alapja a kielégítő „mese-rituálénak”. Ezáltal ez az idő szinte szakrális és semmi mással nem helyettesíthetővé válik.

Egy állandó időpont elkülönítése elkötelezettség a szülő részéről, hiszen akkor mindennap félre kell tenni egy keveset az idejéből, de minden este 20 perc még az elfoglalt szülők számára is elfogadható mennyiségnek tűnik. Semmilyen tévéprogram nem helyettesítheti a gondoskodó szülők számára az időt, melyet azzal töltenek, hogy osztoznak a felolvasás élményében gyerekeikkel.

A felolvasás előkészítése. Sok felnőtt azt hiszi, hogy a gyerektörténetek olyan egyszerűek, hogy nincs szükség előzetes átolvasásukra. Ramon R. Ross külön hangsúlyozza: soha ne olvassunk fel mesét anélkül, hogy előtte ne olvastuk volna fel magunknak. Ez a szabály leginkább a nagyobb hallgatóság előtti felolvasásra vonatkozik, történjen az akár az iskolában, akár a könyvtárban. Otthon sem hátrány az előzetes felolvasás, de ha erre nincs időnk, vagy lehetőségünk, akkor is nélkülözhetetlen a mesék csendes átolvasása. Sok buktató elkerülhető azzal, ha előzetesen megismerjük az események egymásutániságát, megérezzük az olvasmány hangulatát, szembekerülünk azokkal a szavakkal és fogalmakkal, amik problémát jelenthetnek a gyerekeknek. Szintén el lehet dönteni, hogyan vezessük be a történetet, illetve kövesse-e a felolvasást valamilyen beszélgetés, s ha igen, milyen. Szenteljünk néhány percet annak is, hogy megismerkedjünk a szereplőkkel. Ha átéljük, amit a szereplő érez, akkor tehetjük igazán hitelessé a mesét gyermekeink számára.

A felolvasás szűkebb metodikája. Ha kiválasztottuk a megfelelő könyvet és eljött a mesélés ideje, kezdődhet a varázslat. Szükségünk van azonban néhány „bűvészkellékre”, azaz néhány dologra, amit a felolvasás alatt figyelembe kell vennünk.

Ha a felolvasunk, és alkalom adódik rá, vonjuk be a gyerekeket is, hogy velünk együtt „olvashassanak” egy-egy részt. Így találgathatják, hogy mi következik, pótolhatják a „hiányzó” szavakat stb. A szemkontaktus az olvasó és a hallgató között nélkülözhetetlen. Így kaphatunk pontos képet arról is, milyen hatással van rájuk a mese. Ha látjuk, hogy megijedtek, vagy elszorodtak a mesében történetek miatt, nyugodtan húzódjunk hozzájuk közelebb, simogassuk meg őket. Ha már ismerjük a történetet, nem kell feltétlenül a szöveget szó szerint követnünk a szemünkkel, s így az előbb említett kapcsolat is könnyebben létrejön. Ha valami zavaros, a félreértések tisztázása érdekében nyugodtan tartsunk szünetet és beszéljük meg a dolgokat. Elképzelhető, hogy a gyerekek azért szakítanak félbe minket, hogy kérdezzenek, vagy saját életükből példákat hozzanak fel. Ha mesélés közben úgy vesszük észre, hogy a gyerekek nem figyelnek, elképzelhető, hogy mi választottunk rossz történetet. Néha ezt azzal lehet korrigálni, ha nagyobb meggyőződéssel beszélünk. Ha ez sem használ, legjobb ha a történet hátralévő részét összefoglaljuk, és lassan befejezzük a mesélést. Ezután, vagy legközelebb

más típusú mesét válasszunk. Ha több gyereknek olvasunk fel, úgy ültessük őket, hogy mindenki jól láthassa a képeket és jól hallhassa a történetet. A felolvasás végeztével a hangulat megmarad. Tiszteljük meg a mesét egy-két perc csenddel. Ha úgy érezzük ezután, hogy lehetőség van arra, hogy egybevessük azt, ami a mesében, illetőleg ami a gyerekünk életében történik, akkor beszéljünk. Ugyancsak vonatkoztathatjuk a mesét a mi gyermekkorunkra is, amikor mi félünk, megijedtünk valamitől, stb. Meglátjuk a gyerekek élvezni fogják emlékeinket.

Mindezek mellett néhány beszédtechnikai fogásra is figyelniünk kell a hatásos felolvasás érdekében. Ezeket C. A. Smith a következőkben foglalja össze:

– Vegyük figyelembe beszédünk sebességét. Lassítsuk le, ha valamit ki akarunk hangsúlyozni, vagy ha a cselekmény felgyorsul, mi is felgyorsíthatunk kicsit. Ne felejtjük el, hogy egyes szereplők szintén gyorsabban beszélhetnek a többiekénél.

– Tartsunk hatásszünetet. Ez a történet fordulópontjain egy kis pihenőt engedélyez és megadja annak lehetőségét, hogy eltöprengjünk azon, mi is történik a mesében.

– Variáljuk a hanglejtésünket. Az ellentét néha mulatságos lehet. A hanglejtés változtatása szintén kifejezhet meglepetést, vagy kiemelhet egy kérdést.

– A hangerősséget is használhatjuk kiemelésre. Az erő energiát és szándékot közvetíthet, míg a halk hang nyugalmat és vágyakozást fejezhet ki. A gyerekek természetesen nem várják el tőlünk, hogy színészek legyünk. A lényeg, hogy vigyünk annyi drámát a felolvasásunkba, hogy a mesét valóban életre keltsük.

1988-ban egy kutatás finn és amerikai tanárok felolvasását vizsgálta különböző aspektusból. A „miért olvasnak fel a tanulóknak?” kérdésre érkezett válaszokat érdemes talán összefoglalásként felsorolni: a nyelvi képességek fejlesztésére; az irodalmi érdeklődés felkeltése érdekében; azért, mert a tanulók és/vagy a tanárok élvezik; a képzelet, a gondolkodás fejlődése érdekében; pihentető légkör megteremtésére; koncentráció gyakorlatként; jutalomként; azért, hogy beszélgetés kezdődhessék.

A fenti tanulmányból egyértelműen kiderült, hogy a két vizsgált országban a tanárok rendszeresen olvasnak fel a gyerekeknek, s teszik ezt annak a tudásnak a birtokában, hogy a felolvasás a gyermekek sokirányú fejlődésére milyen hatással lehet. Hangsúlyozni szeretném, hogy Magyarországon a felolvasás jelentőségével sajnos sem a szülők, sem a tanárok nincsenek kellően tisztában. Ezen változtatni kellene, mert az ő kezükben van a gyermekek leendő irodalomszeretete, olvasni tudása és szép beszéde. Épp ezért a felolvasás jelentőségét és módszereit a pedagógusképzés minden szintjén tanítani kellene. Az így képzett óvónők, tanítók, tanárok azután saját munkájuk során gyakorolhatnák a felolvasást és – ami ugyanilyen fontos – tanácsaikkal segíthetnék a szülők otthoni felolvasását is.

Lábady Krisztina

1995. április 2-án volt a tizedik évfordulója annak, hogy az Országos Széchényi Könyvtár új otthonát, a Budavári Palota F épületében felavatták. Április 9-én pedig annak, hogy az új helyen megnyiták az olvasótermek az olvasók előtt. Ennek a 10. évfordulónak az alkalmából az OSZK vezetősége 1995. április 3-án állófogadást adott, amelyre meghívást kaptak a könyvtár összes munkatársai, és mindazok, akik 1985 áprilisában az OSZK munkatársai voltak, akár nyugalomba vonultak azóta, akár más munkahelyet választottak. Hivatalosak voltak az ünnepségre a tíz évvel ezelőtti avató ünnepség főszereplői, a budapesti nagykönyvtá-

rak vezetői, a vári közgyűjtemények vezetője és a minisztérium illetékes vezetői is. Az állófogadást *Poprády Géza* főigazgató nyitotta meg, már megnyitójával is jelezve azt, hogy nem „hivatalos”, reprezentatív, ki-vagyiskodó ünnepségről van és lesz szó, hanem szinte családi összejövetelről. A fogadás azután valóban a legbensőségesebb, legcsaládibb ünnepek, összejövetelek módján és hangulatában folyt le. A könyvtárat annak idején megnyitó-átadó *Csehák Judit* is ilyen szellemben szólt az összegyűttekhez, és ilyen hangnemben tartotta kedves beszédét az akkori főigazgató, *Havasi Zoltán* is. Az alábbiakban az ő szavait közöljük.

Főigazgató Úr! Hölgyeim és Uraim! – A főigazgató úr minapában egy bizonyos kockásabroszos asztalnál említette: találkozunk kellene. Mire föl? Mondta: tízéves évfordulóra. Te, jó ég! Tíz év már lepergett volna? De, ha csak tíz év, elegendő ez ünneplésre? Említésre igen, meg emlékezésre. Mire emlékszem? A főigazgató úr segített: például a gyűjtőhatású beszéded... Így aztán csapdába estem. Az idősebb emberek szívesen beszélnek magukról, a velük történt dolgokról.

Nagyon elvont gondolatokkal nem szeretnék szolgálni. Kevés a tíz év még ahhoz is, hogy valami tudományos elemzéssel a közel kétszáz éves intézmény történetének a folyamatába illeszthető lenne a költözködés, az áttelepülés, az új otthon teremtésének mozzanata.

Nos, a „gyűjtőhatású” beszédről, illetve tájékoztatásról. Közel álltunk már a költözködéshez. Ha nem is a legmagasabb szintű hálótervezéssel, ám igen gondos munkával készült forgatókönyv állt rendelkezésre a gyűjtemény, az apparátus, a segédüzemek áttelepítésére. Amikor is egy „polgári engedetlenségi mozgalom” (akkor még nem így nevezték) kezdett elharapódzni a munkatársak körében. – Lassan folyik az építkezés. Lesz-e ebből a házból könyvtári célokra alkalmas keret? – A közlekedés gondjai. Hogyan jutunk fel naponta a várba, hogyan az olvasók, a kutatók? Nagy volt az ellenkezés. Ott kavarogtak a ki nem mondott gondolatok is. Hova járnak majd az asszonyok bevásárolni ott a vár körül. Meg aztán a hely szelleme? Sztét fog oszlani a hely géniusza. Szertefoszlik a megszóktatott régi falak adta biztonság. Soroltam mindazt hivatalból, amit kellett. A gyűjtemény szétszórtsága nem tartható. Tizenhat épületben vagyunk szerteszét. Az olvasók kiszolgálása ellehetetlenül. A munkaszervezés egybefogottabb lesz, ha egy épületbe kerülünk. Korszerű feltételek teremődnek az új helyen. Mondtam,

mondtam. Indulatos is voltam kevéssé, mert voltak dolgok, amiket nem mondhattam ki. Bennem is volt némi szorongás. Az állam, a kormányzat „vért izzadva” adta csak a beruházáshoz szükséges feltételeket. Mi idegtépő harcot folytattunk az építőkkel. Ragaszkodni akartunk a szakmai követelményekhez. Erre voltunk rendelve, ez volt a felelősségünk. Feszítettek a ki nem mondottak. Az például, hogy a maradásra voksolók között olyanok is voltak, akiknek még alig volt múltjuk a régi falak közt. Már akkor sem sokan voltunk a régiek, mégis jó páran olyanok, akik jobban kötődtek a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára géniuszához, a hely szelleméhez. Én magam is úgy éreztem, hogy a pályakezdésem a régi falak között történt; amit később tudtam: az a 45 és 50 közötti években alapozódott meg. Anyaintézményemnek tartottam a múzeumban székelő „Széchényit”. Emlékezetünkben voltak még a negyvenes évek második felének időnként akadémikusokkal, egyetemi tanárokkal tűzdelt katalógusfolyosói, a könyvtár egyéb zugai. Voltak hát kötődéseink. Magam már 1936-tól, elsős gimnazista koromtól, családi kiváltságok révén, bejáratos voltam a patinás épület falai közé. – Mindezekkel az idegzetemben érveltem – állítólag lelkesen – az áttelepülés mellett.

De ezzel nem magyarázható, hogy amikor megszólaltak a kürtök a vár elfoglalására, a munkatársak, többségükben, az intézmény iránti ragaszkodásból, a mégis csak könyvtártörténeti jelentőségű feladat kihívására, mintaszerű szervezettséggel teljesítették az áttelepülés minden megszabott és elő sem írt mozzanatát. Az marad meg emlékezetemben, hogy magamnak szinte semmi szerepem nem volt a költözködés irányításában. Semmiféle karmesteri pálcára nem volt szükség. Karmester nélkül, kottából játszott a zenekar, vagy fejből.

Persze az áttelepülés nem pusztán technikai feladat volt. Nem szakadt meg az állománygyarapítás, a feldolgozás, csak a legszükségesebb szünetet tartotta az olvasószolgálat, nem szünetelt a kutatás, kiadványok jelentek meg, működött folyamatosan a vezetői tanács, a tudományos bizottság, éltek a nemzetközi kapcsolatok stb. Holott maga az intézmény kissé fejtelten volt, vagyis éppen a legfelsőbb posztokon hiányoztak a vezetők. Ám, az osztályvezetői kar, de főként a főosztályvezetői sor, egészen példás teljesítményt mutatott fel. Ez utóbbi szűkebb csapat tagjai később meg is kapták méltó jutalmukat, méltó nyugalmukat, méltó „büntetésüket”, közülük ugyanis többen kiszárválva főigazgatókká emelkedtek. – Az áttelepülés közben minden a helyére került; a korábban üres, halott épület lélegzeni kezdett, az élet lüktetésének ütemét vette fel. A kezdetben ridegnek tűnő falak közé betelepült az az emelkedett, magasatos szándék, hogy mielőbb készen álljunk a szolgáltatásokra, tegyük emlékezetessé az avatás ünnepi pillanatait és méltón várjuk a hazai és külföldi vendégsereget. Már kezdetben jelentkeztek az új hely szellemének első csírái. Jól tudjuk: egy új közfelfogás, amely gondolom, egy ilyen intézmény esetében, ahol a kultúra kontinuitásának magától értetődően érvényesülnie kell, ahol a kultúra történetisége kézenfekvő tétel, igen hosszú idő után teljesebben ki. – Egy kevéske fontoskodást engedjenek meg. A hely szellemének erősödését, izmosodását szolgálhatja, ha a munkatársak körében él a kreativitás, az alkotó-fejlesztő munka napi igénye, ha megvan az intellektuális, a gondolkodás fegyelmét igénylő tevékenység készsége, ha távlatokra (időbeli és térbeli távlatokra) szóló a fejlesztési akarat, ha kultúránk írott és nyomtatott emlékeinek feltárására és kutatására irányuló figyelem nem lankad, ha szüntelenül él bennünk e roppant értéket jelentő gyűjtemény ismeretanyagának használatára biztató kínálás szenvedélye.

Közben tágulhat a hely szellemének a fogalma is. A kissé ódon, a régi rómaiak szóhasználata szerinti „génusz” kifejezés mellé emelhető az angol „spirit” többféle jelentéséből is kevéske. Villódzóbb és a jó kedélyre is utaló közfelfogás kerekedhet ki belőle. És ebben az értelemben ennek a mostani együttlétünknek is lehet hozama, intellektuális haszna is. Ezért, kívánom, hogy érezzük jól magunkat és egymást, legyen jó a magánérzetünk és a közérzetünk. Kívánok mindenkinek minden jót! Köszönöm a meghívást.

Latolgattam: közreadjak-e, közvetítsek-e még egy gondolatot. Ez is erősen személyes jellegű, másfelől az idézendő szöveg értelmezésébe, olvasatába némi, a mai köztisztviselői, közkönyvtárosi létre utaló irónia is beleértelmezhető. Remélem: nem lesz félreérthető (még azáltal sem, vagy éppen azért, mert ennyire magyarázom, ekkora feneket keríték neki).

Húsz éves korom körül, a régi falak közt leltem Francis Bacon egy gondolatára, amely elég hosszú éveken át egyik jelmondatommá akart válni: „Keressétek a szellem javait, a többi vagy megadatik néktek, vagy nem fogjátok érezni a hiányát.”

FELHÍVÁS a Gombocz-ösztöndíj elnyerésére

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete az 1996/97-es tanévre is meghirdeti a Kent State University (Ohio, USA) könyvtári és informatikai tanszékére 2 szemeszterre, 10 hónapra szóló Gombocz-ösztöndíjat.

A pályázatot elnyert könyvtáros a tanszék hatodéves hallgatója lesz, az általa kiválasztott tárgyakat tanulja, tanulmányai során vizsgákat kell tennie. A tárgyak kiválasztásakor lehetőséget kap arra is, hogy saját témakörében kutatást végezzen.

Az ösztöndíj már évek óta a Fulbright-ösztöndíjrendszer része. 1992 januárja óta Magyarországon is működik Fulbright-iroda, amely a pályázatokat lebonyolítja.

A pályázatokat az első fordulóban a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége, illetve tanácsa véleményezi, ők tesznek javaslatot a Fulbright-bizottság számára.

A pályázat feltételei:

- felsőfokú könyvtárszakos vagy más egyetemi végzettség;
- munkahelyi ajánlás;
- pályázati terv a tanulmányozandó témáról, illetve későbbi hasznosításáról;
- angol nyelvvizsga (lehetséges, hogy a Fulbright-iroda előírja a TOEFL vizsgát).

A pályázatokat a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1995. június 5-ig kell beküldeni az MKE, 1054 Budapest, Hold u. 6. címre.

A következőket kell tartalmazniuk:

- szakmai önéletrajz,
- a tanulmányozandó téma megjelölése,
- munkahelyi ajánlás,
- a végzettséget és a nyelvtudást igazoló okmányok másolata,
- nyilatkozat az utazási költség vállalásáról.

Az a pályázó, akit az MKE a jelentkezők közül kiválaszt, a továbbiakban a Fulbright-irodával lesz kapcsolatban.

Minden további kérdéstről szívesen tájékoztat:

Hegyközi Ilona, az MKE titkára

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Budapest, 1995. április 25.

45. szám

A tanács ülése – Április 19-én a tanács ülésén a könyvtárügy aktuális kérdéseiről folytatott konzultáción részt vett dr. Striker Sándor, az MKM Közművelődési Főosztályának vezetője és Csaba Gabriella, a Könyvtári Osztály vezetője. (Dr. Striker Sándor neve még sokszor előfordul ebben a számban a szervezetek rendezvényeinél, ott nem tüntetjük fel minden esetben, hogy mi a beosztása az MKM-ben. – a szerk.) – A szervezetek képviselői benyújtották az idei kitüntetési javaslataikat (MKE-émlékérem, Szinnyei-díj, Közművelődésért, Fitz-díj), amelyekhez az elnökség, saját javaslatait is hozzátéve, a május 4-i ülése után terjeszt a tanács elé döntésre.

Vándorgyűlés – Közeledik a jelentkezések lezárásának határideje, az április 30-a. Reméljük, hogy a szervezetektől/szekcióktól vagy a munkahelyektől minden érdeklődőhöz eljutott a jelentkezési lap. – A vándorgyűlés plenáris ülésén előadás tartására kérték fel dr. Fodor Gábor kulturális minisztert és dr. Világosi Gábort, a BM politikai államtitkárát. – Az elnökség a Heves Megyei Szervezet részére 200 ezer forintos támogatást hagyott jóvá a központi költségvetés terhére a vándorgyűlés megszervezésére.

Szakmai programok támogatása – Lapzártáig a legtöbb szervezet/szekció megküldte a titkárságnak 1995-re tervezett programjainak tervét és az MKE-től igényelt támogatásra vonatkozó kérését. Az elnökség május 4-i ülésén dönt a pénzüsszegek elosztásáról.

A Felsőoktatási Könyvtárak Fejlesztéséért – Reméljük, sokakhoz eljutott az MKM Könyvtári Osztályának meghívója arra a Budapesten 1995. május 15–16-án rendezendő konferenciára és szemináriumra, amelyen a „Tankönyv és Felsőoktatási Könyvtárak Fejlesztése Program” Könyvtári Alprogramjának (közkeletű nevén a világbanki projektnek) keretében végzett szakértői munkát mutatják be. A rendezvény alcíme: A TFKF Könyvtári Alprogramban kialakított rendszerterv bemutatása, know how átadás külföldi előadókkal esettanulmányok formájában. Az első napon plenáris előadások lesznek három csoportban: Helyzelemzés és segítségnyújtás; Perspektívák és nézőpontok; A Könyvtári Alprogram által javasolt fejlesztési koncepció. A második napon a következő négy szekcióban kerül sor ülésekre: automatizálás, gyarapítás, struktúra és irányítás, át- és továbbképzés.

Törvénykezési szeminárium – A tervekről már tudósított az előző hírlevél. Újabb fejlemény, hogy az MKM az erkölcsi támogatás mellett 200 ezer forintos támogatásra is érdemesnek találta a kezdeményezést. A meghívottak már megkapták a tervezett programot és a megvitandó kérdések előzetes jegyzékét. A szervezők várják a visszajelentkezéseket!

Holland-magyar (mezőgazdasági) szimpózium – A Mezőgazdasági Szekció, a Műszaki Szekció Orvosi Tagozata és a GATE Központi Könyvtára május 29-én rendezi meg a 3. holland-magyar szimpóziumot a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen. Témája: Együttműködés a könyvtári információs szolgáltatásokban.

Összefogás a könyvtárakért – A KIK felhívását az október második hetében rendezendő akcióra az MKE minden szervezete/szekciója is megkapta a titkárság közvetítésével. A Kamara titkársága (amelynek címe azonos az egyesületével) április végéig várja az érdeklődő könyvtárak ötleteit, programterveit.

NKA – A Nemzeti Kulturális Alap bizottsága a könyvtári kollégium számára ebben az évben sajnos csak ugyanazt a keretet biztosította, mint tavaly, tehát a pályázóknak számítaniuk kell arra, hogy a kollégium meglehetősen szerény kerettel kénytelen gazdálkodni.

KÉT – A Kulturális Érdekegyeztető Tanács megbeszéléseire az elnökség Kocsis István alelnököt delegálta.

Civil szervezetek hírllevele – Az MKM Közoktatási Kommunikációs Titkársága a közoktatásban érdekelt szakmai és civil szervezetek számára hírllevelet kíván indítani. Az MKE-t is megkeresték, levelüket átadtuk a Könyvtárostánárok Szervezetének.

Továbbképzési lehetőség – A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán 2 éves, levelező, 500 órás, könyvtárostánár/gyermekkönyvtáros szakirányú továbbképzés indul (félévente 5x3 napos konzultációkkal) az 1995/96-os tanévtől. Főiskolai oklevéllel rendelkező, legalább két éve és jelenleg is foglalkozású iskolai könyvtárosok/könyvtárostánárok jelentkezhetnek, amennyiben munkáltatójuk kötelezi magát a továbbképzésben való részvételhez szükséges kedvezmények megadására, ill. támogatja a jelentkező továbbtanulását. A képzés célja: a 18 éven aluli korosztály könyvtárhasználati igényeit kielégítő gyűjteményekben (gyermekkönyvtár, iskolai könyvtár stb.) vezetői, magas szintű könyvtárosi munkakörre; iskolákban az informatikai műveltségi terület könyvtár-médiatár ismeretanyaga oktatására való felkészítés; a diplomás alapképzésben szerzett szakismeretek célorientált elmélyítése, speciális pedagógia-pszichológiai, módszertani, informatikai és menedzsment ismeretekkel való kiegészítése. A továbbképzés díja az 1995/96-os tanév első félévében 20 ezer forint. A további költségeket az intézmény félévenként állapítja meg. Jelentkezési határidő: 1995. június 30. Felvételi vizsga nincs. Részletesebb tájékoztatást a Könyvtár-Informatikai Tanszék ad (dr. Kovács Mária, dr. Tóth Gyula), s a jelentkezéseket is oda kell beküldeni: 9701 Szombathely, Pf. 170. Tel: 94/313-892, Fax: 94/312-248.

Pályázati felhívás – A Könyvtárostánárok Szervezete a magyar iskolai oktatás megindulásának 1000. évfordulója alkalmával pályázatot hirdet. A pályázat témája: valamely alsó- vagy középfokú iskola könyvtárának története és jelenlegi működése. Három kategóriában várják a pályázók jelentkezését: 1. Nagymúltú iskola könyvtárának története, ill. történetének egy fontos vagy különlegesen érdekes szakasza, részterülete; 2. Első világháború után alapított iskola könyvtárának története és működése; 3. Egy-egy korszak iskolai könyvtárügye (esetleg iskolatípusonként, országos, megyei vagy tankerületi szinten). Pályázhatnak közoktatási intézményben dolgozó hazai és határainkon túli magyar pedagógusok, iskolai könyvtárosok. Hozzávetőlegesen három szerzői ív (50 gépelt oldal) a ki-

vánatos terjedelem, a pályázatokat – ahol szükséges – jegyzetekkel és szakirodalmi utalásokkal kell ellátni. A pályázatok benyújtásának határideje: 1996. március 15., a cím: dr. Celler Zsuzsanna, OPKM, 1055 Budapest, Honvéd u. 19. vagy 1363 Budapest, Pf. 49. Az eredményhirdetésre az iskolai könyvtárosok VII. nyári akadémiaján, 1996. június 24-én ünnepélyes keretek között kerül sor.

Bács-Kiskun Megyei Szervezet – A BKMSZ tagjai éves taggyűlésüket március 28-án tartották a kiskőrösi Petőfi Sándor Városi Könyvtárban. Beszámoló hangzott el a megyei és az országos egyesületi választásokról, az MKE elnökségének munkatervéről, a BKMSZ terveiről. A taggyűlés vendége volt Dr. Striker Sándor, aki a minisztériumi szakmai irányítás helyzetéről, a könyvtárakat érintő változásokról szólt előadásában.

Bibliográfiai Szekció – A BSZ és a JATE Központi Könyvtára közös szervezésében április 25-én tanácskozás lesz Szegeden. Az Alföld-kutatás könyvszerzési-információs rendszere a számítógépes hálózaton címmel dr. Bakonyi Géza tart előadást.

Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete – A CSMKE március 30-án megyei továbbképzést tartott. Az előző évről szóló beszámoló és az idei tervek ismertetése után dr. Striker Sándor adott tájékoztatást az ágazati irányítás változásairól, Perlik Pál, az NKA igazgatója pedig a pályázatírás módszertanáról szólt. Annus József országgyűlési képviselő a Parlament Kulturális Bizottságának tevékenységét ismertette. Végezetül Dán Krisztina előadása hangzott el a NAT könyvtári-informatikai követelményeiről.

Gyermekkönyvtári Szekció – A GYSZ március 23-24-én Sárospatakon és Kassán rendezett konferenciát. Az előadások témái igen sokrétűek voltak: a gyermekkönyvtárak szakemberellátottsága, a gyermekkönyvtárosok képzése, egy gyermekirodalmi sorozatterv bemutatása. A résztvevők Sárospatakon meglátogatták a Református Kollégium Nagykönyvtárát, Kassán pedig a városi könyvtár gyermekkönyvtárát.

Műszaki Szekció – A MSZ szervezésében március 24-én lezajlott az OSZK szolgáltatásait bemutató sorozat következő előadása, ezúttal dr. Nagy Zsoltné ismertette a Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Bibliográfiájának gépesítési kérdéseit és a kapcsolódó szolgáltatásokat. – Az orvosi könyvtáros csoport kezdeményezésére április 11-én a SOTE Központi Könyvtárának új szolgáltatásait bemutató szakmai találkozóra került sor.

Olvasószolgálati Szekció – A vasutasok sztrájkja miatt sajnos elmaradt az OSZ április 21-22-re tervezett salgótarjáni rendezvénye, a tanácskozás a könyvtárügy helyzetéről. Reméljük, hogy a későbbiekben pótolni tudják.

Somogy Megyei Szervezet – Április 25-ére egyesületi-szakmai napot szervezett a SMSZ. Ezen bemutatkozott a Közkönyvtári Egylet és beszélgetés folyt a könyvtárügy aktuális témáiról. Czine Mihály irodalomtörténész Irodalom és magyarságtudat címmel tartott előadást.

Társadalomtudományi Szekció – A TSZ vezetősége március 10-én ült össze. Megvitaták az 1995. évi programtervet, majd részleteiben is kialakították az egri vándorgyűlés szekcióprogramját. A TSZ a Régi könyvek, antikvák számítógépes feldolgozása témáról konferencia megszervezésére készül ez év novemberében, amelyhez az NKA támogatására is pályáztak.

Veszprém Megyei Szervezet – A VMSZ március 24-én találkozót szerve-

zett, amelyen részt vett Pál Béla képviselő, a parlament Kulturális Bizottságának tagja és dr. Striker Sándor. Az elnökség képviseletében dr. Nagy Attila ismertette az új vezetőség előtt álló feladatokat.

Zenei Könyvtárosok Szervezete – A ZKSZ két rendezvényről is küldött értesítést. 1995. évi első rendezvényét január 18-án a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Kutatókönyvtárában tartotta. Somogyi Klára a 16–17. századi magyar hangjegyes kiadványokról tartott előadást. – Március 22-én a FSZEK Fehérhajú utcai zenei könyvtárában Sulyok Imre mutatta be az Editio Musica új Liszt-sorozatát, majd a rendezvény második részében Skaliczki Judit ismertette az új szerzői jogi törvényt.

EUCLID – Irene Wormell, a dán Királyi Könyvtárosképző Iskola tanára küldte meg az MKE-nek az EUCLID és a FID/ET közös könyvtárosképzési tárgyú konferenciájának előzetes felhívását. 1995. november 21–22-én Koppenhágában kerül sor erre a rendezvényre, melynek címe: Improved practice and integrated skills in the LIS field. Június 1-ig lehet jelentkezni és az előadások összefoglalóját kiküldeni. Az érdeklődők forduljanak a titkársághoz.

Brit szeminárium – A British Council felajánlotta az MKE-nek, hogy egy fő részt vehet Magyarországról a szeptember 3-tól 15-ig tartó brightoni nemzetközi szemináriumán (Special information centres' resource management). A titkárság a Mezőgazdasági, Műszaki és Társadalomtudományi Szekcióktól kért javaslatot a jelölt személyére.

Gombocz-ösztöndíj – Az MKE az 1996/97-es tanévre is meghirdeti a Kent State University (Ohio, USA) könyvtári és informatikai tanszékére 2 szemeszterre, 10 hónapra szóló Gombocz-ösztöndíjat. A pályázatot elnyert könyvtáros a tanszék hatodéves hallgatója lesz, az általa kiválasztott tárgyakat tanulja, tanulmányai során vizsgákat kell tennie. A tárgyak kiválasztásakor lehetőséget kap arra is, hogy saját témakörében kutatást végezzen. Az ösztöndíj már évek óta a Fulbright-ösztöndíjrendszer része. (1992 januárja óta Magyarországon is működik Fulbright-iroda, amely a pályázatokat lebonyolítja.) A pályázatokat az első fordulóban a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége, illetve tanácsa véleményezi, ők tesznek javaslatot a Fulbright-bizottság számára. A pályázat feltételei: 1. felsőfokú könyvtárszakos vagy más egyetemi végzettség; 2. munkahelyi ajánlás; 3. pályázati terv a tanulmányozandó témáról, illetve későbbi hasznosításáról; 4. angol nyelvvizsga (lehetséges, hogy a Fulbright-iroda előírja a TOEFL vizsgát). A pályázatokat a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1995. június 15-ig kell beküldeni az MKE, 1054 Budapest, Hold u. 6. címre. A következőket kell tartalmazniuk: szakmai önéletrajz, a tanulmányozandó téma megjelölése, munkahelyi ajánlás, a végzettséget és a nyelvtudást igazoló okmányok másolata, nyilatkozat az utazási költség vállalásáról. Az a pályázó, akit az MKE a jelentkezők közül kiválaszt, a továbbiakban a Fulbright-irodával lesz kapcsolatban. Minden további kérdéstről szívesen ad tájékoztatást a titkárság.

Széchenyi-díjas könyvtáros – Csapodi Csabát – mindannyiunk örömére és megtiszteltetésére – Széchenyi-díjjal tüntette ki a kormány. Talán nem követünk el indiszkréciót, ha idézünk néhány sort sokunk mestere egyik leveléből, amellyel egy gratulációt köszönt meg. Okulásul szolgál mindannyiunknak. „Az én matuzsálemi koromban mindig különös örömmel tapasztalom, hogy nem hagytam rossz emlékeket az utánam következő generációkban és talán valami csekélység-

gel magam is hozzájárultam azoknak a kialakulásához, akik átvették tőlünk a stafétabotot ezen a szép pályán. Tudod, hogy nem a magam jószántából, pályamódosítással kerültem a könyvtári területre, de nagyon megszerettem ezt a pályát és próbáltam felébreszteni a fiatalabb könyvtárosokban – ahelyett, hogy 'én csak könyvtáros vagyok' – éppen ellenkezőleg az öntudatot, hogy én könyvtáros vagyok. ... Egyszer egy előadásomban arról beszéltem, hogy egy pálya annál érdekesebb, minél többet használ embertársainak s így a könyvtárosi pálya azért magasrendű, mert a könyvtáros a mások tudományát, a mások műveltségét támogatja, nemcsak a magáét, tehát működése erkölcsileg többet ér, mint egy olyan tudósé, aki csak a maga érvényesülését hajszolja." A Magyar Könyvtárosok Egyesülete minden tagja gratulációját közvetíti ezen a helyen az elnökség.

Titkársági fogadóórák – Vajda Erik, az MKE elnöke július közepéig itthon tartózkodik. Minden páros hét szerdáján 14 és 17 óra között a titkárságon érhető el telefonon vagy személyesen. – A korábban közöltek továbbra is érvényesek: szerdán 9-től 17-ig, pénteken 9-től 13-ig lehet előzetes megbeszélés nélkül felkeresni a titkárságot. Minden páratlan hét szerdáján 14 és 17 óra között Ottovay László főtítkár is várja az érdeklődőket.

Hírlevél – Kérjük, hogy a szekciók/szervezetek értesítsék a titkárságot, hogy hány példányban szeretnék kapni a hírlevelet.

Adminisztratív ügyek – Sajnos a jogszabály eltérő értelmezése miatt meglehetősen elhúzódik az MKE novemberben megválasztott vezetőségének bírósági bejegyzése. Legutóbb levélszavazást kellett kezdeni amiatt, hogy a titkárság a Hold utcába költözött. – Elkészült az egyéneknek és a testületeknek szóló belépési nyilatkozat, illetve azoknak a testületi tagoknak a számára, akik már korábban is támogatták az MKE-t, a tagdíjfizetési nyilatkozat. – Szintén kész vannak a tagsági igazolványok, idén zöld színűek.

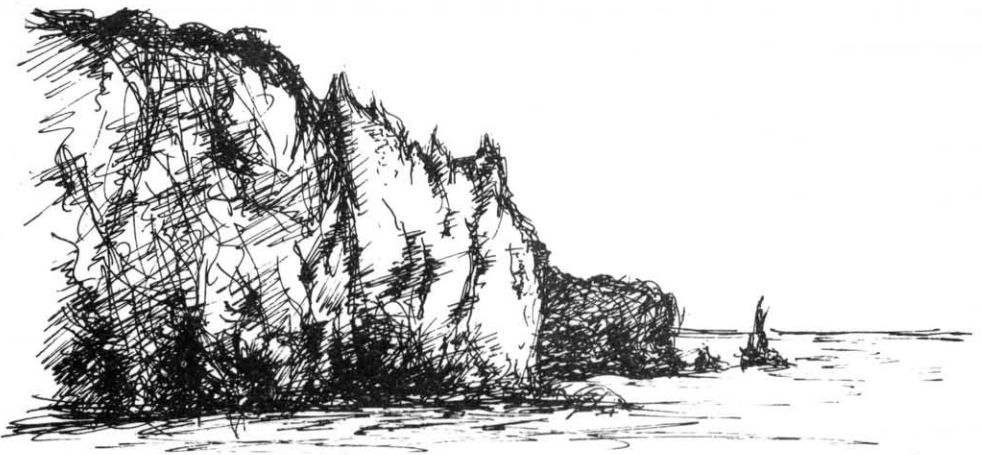
Állást keres – Népművelői, könyvtártechnikusi végzettséggel (felsőfokú népművelői tanulmányok folyamatban), alapfokú angol nyelvismerettel állást keres Borosné Balogh Ibolya, 1194 Budapest, Pozsony u. 65. – ELTE könyvtártörténelem szakán végzett könyvtárosnő, angol-orosz nyelvismerettel, MicroISIS-ben és szabványosításban szerzett jártassággal állást keres. Katus Mária, cím a titkárságon. – Főiskolai magyar tanári, könyvtár szakos egyetemi végzettséggel munkahelyet keres budai kerületekben (részfoglalkozású is lehet). Adám Éva, cím a titkárságon. – Könyvtári állást keres teológus végzettségű férfi, kétéves könyvtári gyakorlattal, középszintű angol- és franciatudással, klasszikus nyelvek ismeretével. Üzenet hagyható: Karacs Imréné, tel.: 268-4133.

Állást kínál – A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára olvasószolgálati könyvtárost keres középfokú vagy főiskolai végzettséggel, passzív angol nyelvtudással, kétműszakos munkára (8-16, 13-20.30). Jelenkezni lehet Katona Júliánál, tel.: 217-6827. – Das Goethe Institut Budapest sucht eine(n) Mitarbeiter(in) für die Bibliothek. Voraussetzung: Diplom als Deutschlehrer. Bibliothekarische Fachkenntnisse sind erwünscht. Auskunft unter: 153-2233.

SAN MARINA

lu

AIGINA

lu

